

अध्याय एक शोधको परिचय

१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि

मूल्याङ्कन शिक्षण सिकाइसँग सम्बन्धित वैज्ञानिक अवधारणा हो (गुप्ता, २०७४:१) । कुनै पनि कार्यको अन्तिम नतिजा के कति कस्तो भयो भनि जानकारी गराउने कार्य मूल्याङ्कनले गर्दछ । त्यस्तै शिक्षण क्षेत्रमा पनि शिक्षण कार्य पश्चात पाठ्यक्रमले निर्धारण गरे अनुसार विद्यार्थीमा के कति ज्ञान, सिप र व्यवहारमा परिवर्तन भयो वा उपलब्धि भयो भएन भनि लेखाजोखा गर्ने कार्य मूल्याङ्कनले गर्दछ (अधिकारी, २०७७:७३७) । अन्य विषय जस्तै भाषा पनि शिक्षणसँग सम्बन्धित विषय हो तर अन्य विषयभन्दा भाषा विषयको प्रकृति, विषयवस्तु जटिल हुने गर्दछ त्यसैले यसको मूल्याङ्कन प्रक्रिया वा कार्य पनि कठिन हुने गर्दछ । भाषा विचार विनिमयको महत्वपूर्ण साधन भएको हुनाले मानिसहरु जतिसक्दो सहज रूपमा भाषाको प्रयोग गर्ने गर्दछ । त्यसैले सैद्धान्तिक रूपमा रहेको भाषाको नियम र व्यवहारमा प्रयोग गर्ने भाषा फरक हुने गर्दछ । त्यसैले भाषाको मूल्याङ्कन गर्न कठिन हुने गर्दछ । भाषा मुख्य गरी चार ओटा सिपमा बढी जोड दिन्छ जस्तै:- सुनाइ, बोलाइ, पढाइ, लेखाइ यो चार ओटै सिपको एकीकृत शिक्षणले भाषालाई स्तरीकृत बनाउन सहयोग गर्दछ (शाह, २०६८:१) ।

नेपालको परिप्रेक्ष्यमा हेर्दा परीक्षालाई नै मूल्याङ्कनको प्रमुख साधन मानिएको पाइन्छ । विद्यार्थीको ज्ञान, सिप परीक्षणको लागि प्रश्नपत्रले महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्दछ ।

उद्देश्यमा आधारित निश्चित प्रयोजनको लागि निश्चित समयमा उपलब्धि मापन गर्न बनाइएको प्रश्नहरूको सङ्कालोनै प्रश्नपत्र हो (चुंडाल २०७२:८) । जसले विद्यार्थीहरूको बौद्धिक ज्ञान, सिप, क्षमता आदि परीक्षण गर्न सहयोग गर्दछ । विद्यालय तहमा हेर्दा कक्षा-५ को प्रश्नपत्र जिल्ला स्तरमा कक्षा-८ को क्षेत्रीय स्तरमा र कक्षा-१० को राष्ट्र स्तरमा निर्माण गरिन्छ भने अन्य कक्षाको प्रश्नपत्र विद्यालय तहमा विषय शिक्षकले निर्माण गर्दछ । प्रश्नपत्र निर्माण गर्दा विशिष्टीकरण तालिकाको प्रयोगको भूमिका महत्वपूर्ण रहेको हुन्छ । प्रश्न निर्माण प्रश्नका किसिम, प्रश्न संख्या, प्रश्नको अंकभार, समय आदि जस्ता पक्षहरूमा ध्यान पुऱ्याउनु पर्दछ ।

प्रश्न निर्माण गर्दा भाषाका चारओटै सिपलाई परीक्षण गर्ने किसिमको प्रश्न हुनु पर्दछ तर हाल प्रश्न मुख्य गरी विषयगत र वस्तुगत गरी २ किसिमको रहेको पाइन्छ । विषयगतमा लामो र छोटो उत्तरात्मक प्रश्न २ प्रकारको प्रश्न निर्माण गरिएको हुन्छ भने वस्तुगत प्रश्न खाली ठाउँ, जोडा मिलाउ, ठीक बेठीक र बहुवैकल्पिक गरी ४ प्रकारको रहेको पाइन्छ ।

भाषाको प्रश्नपत्र निर्माण गर्दा विद्यार्थीको ज्ञान, सिप, क्षमताको लागि माथि उल्लेखित प्रश्नहरूद्वारा परीक्षा वा मूल्याङ्कन गरिने भएकाले पढाइ र लेखाइ सिपको परीक्षण गर्न सकिएता पनि सुनाइ र बोलाइ सिपको परीक्षण गर्न सहयोग नपुगेको देखिन्छ भने प्रश्न निर्माण गर्दा विषय शिक्षकको अभाव, तालिम प्राप्त शिक्षकको अभाव, शिक्षकमा सक्रियताको कमी आदि जस्ता पक्षले प्रश्न निर्माणमा समस्या पुऱ्याइरहेको पाइन्छ (गुप्ता, २०७४:१) ।

नेपाली भाषा पाठशालाको शिक्षा १९५९ मा देवशमसेरको पालादेखिनै आएको पाइन्छ (अधिकारी, २०७५:३) । शिक्षाका विभिन्न ऐनहरूले शिक्षा क्षेत्रमा धेरै विषय वा क्षेत्रमा परिवर्तन गरे पनि नेपाली भाषालाई खासै परिवर्तन नगरिएको पाइन्छ । अन्य विषय शिक्षकहरूले पनि नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तक पढाउन सक्छ भन्ने गलत विचारले अन्य विषय भन्दा यो विषय पछाडि पर्न गएको हो । जसले गर्दा शिक्षणका साथसाथै प्रश्न निर्माण र उपलब्धिमा समेत असर परेको देखिन्छ ।

यसरी भाषा परीक्षणका लागि निर्माण गर्ने प्रश्नहरू माथि उल्लेखित समस्याहरू निराकरण गर्न विषय शिक्षक, विशिष्टीकरण तालिकाको प्रयोग, शिक्षकको सक्रियता, तालिम प्राप्त शिक्षक आदि जस्ता पक्षहरूमा ध्यान पुऱ्याई प्रश्न निर्माण गरेमा प्रश्नपत्र उपयुक्त, स्तरीय र उपलब्धिमूलक बनाउन सकिन्छ ।

प्रस्तुत अध्ययन त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत स्नाकोत्तर तह दोस्रो वर्षको ने.पा.शि. ५९८ पाठ्यांशको आवश्यकता परिपूर्तिको निमित्त तयार पारिने छ ।

१.२ समस्या कथन

भाषा एक व्यवस्था हो । भाषाको गम्भीरतालाई बुझेर प्रश्न निर्माण गर्नुपर्ने हुनाले यो अतिनै कठिन कार्य हो । प्रश्नपत्र विश्वसनीय, वैधता, उपयुक्त, गुणस्तर हुनका साथै अपेक्षित उपलब्धि हुन नसक्ने कारणनै प्रश्न निर्माण समस्याका रूपमा रहेको छ । सुनाइ,

बोलाइ, पढाइ, लेखाइ, यी चार ओटै सिपलाई समेटेर एकीकृत रुपमा प्रश्न निर्माण गर्नुपर्ने भएकाले अन्य विषयको प्रश्न भन्दा केही जटिल हुने गर्दछ ।

नेपालको सन्दर्भमा हेर्दा जिल्ला, क्षेत्र र राष्ट्र स्तरमा प्रश्न निर्माण गर्दछ । जसले गर्दा पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तकलाई प्रश्नपत्र निर्माणको मुख्य आधार मानि विषय विज्ञहरू सैद्धान्तिकरूपमा पढाइ लेखाइ पक्ष, स्तरीय, वैधता, वैज्ञानिकता भए पनि भाषाको सुनाइ, बोलाइ तथा व्यावहारिक पक्ष, भाषिक वातावरण आदिलाई समेट्न सकिएको हुँदैन जसले गर्दा प्रश्न स्तरीय हुँदा पनि उपयुक्त, उपलब्धिमूलक नरहेको पाइन्छ । साथै विद्यालय तहमा विषय शिक्षकले प्रश्न निर्माण गर्ने भएकाले विषय शिक्षकको अभाव, शिक्षक तालिमको आभावका कारण प्रश्न निर्माण गर्दा विशिष्टीकरण तालिमको खासै प्रयोग नगर्नु, विषयवस्तुको गहिराइ, सम्पूर्ण पक्ष समेट्न नसक्नु, प्रश्न अनुसारको अड्कभार, समय निर्धारण, प्रश्नको प्रकृति, विशेषताहरूको बारेमा ज्ञानको अभाव भएका कारण र विश्वसनीय, स्तरीयता उपयुक्तता, गुणस्तरयुक्त प्रश्नपत्र निर्माण गर्न सकिएको पाइँदैन जसले गर्दा प्रश्नपत्र निर्माण एक चुनौतिपूर्ण समस्याको रुपमा देखिन्छ ।

उपयुक्त र गुणस्तरयुक्त प्रश्नपत्र निर्माण गर्न नसक्दा परीक्षणीय विषयवस्तु ओभरलमा पर्न सक्दछ । परम्परागत रूपमा प्रयोग गरिएको नियमलाई आधार मानि प्रश्न निर्माण गर्ने भएको हुनाले विषयवस्तुलाई मात्र जोड दिइएको देखिन्छ जसले गर्दा वर्तमान भाषिक आवश्यकतालाई समेट्न नसक्ने भएकाले प्रश्नहरू उपयुक्त देखिँदैन त्यसैले प्रश्नपत्र निर्माण गर्न अत्यन्त जटिल र समस्याका रूपमा मानिन्छ । त्यसैले यो शोधपत्रले निम्नलिखित प्रश्नलाई समस्या मानेका छन् ।

(क) कक्षा ७ को वार्षिक परीक्षा २०७५ मा सोधिएका नेपाली विषयको प्रश्नपत्र अड्कभार अनुसार सन्तुलित छ?

(ख) उक्त प्रश्नपत्र विशिष्टीकरण तालिका अनुसार छ ?

(ग) उक्त प्रश्नपत्र आन्तरिक र बाह्य विशेषताका आधारमा कस्तो छ ?

१.३ अध्ययनको उद्देश्य

कुनै समस्यालाई आधार मानेर ती समस्या समाधानको लागि गर्ने पूर्व योजनानै उद्देश्य हो । उद्देश्य कुनै पनि कार्यको सुरुदेखि अन्तिम मूल्याङ्कन नतिजा सम्मको सम्पूर्ण प्रक्रिया समेटिएर निर्धारित गरिएको हुनाले उद्देश्य स्पष्ट, मापनीय र उपलब्धिमूलक

हुनुपर्दछ । उद्देश्य समस्या केन्द्रित हुने भएकाले यस शोध कार्यको अध्ययन गर्दा समस्या कथनले उल्लेखित निम्न लिखित समस्यालाई आधार मानेर उद्देश्य राखिएको छः-

- (क) कक्षा ७को वार्षिक परीक्षा २०७५ मा सोधिएको प्रश्नपत्रको अङ्कभार अनुसार सन्तुलन पत्ता लगाउनु,
- (ख) उक्त प्रश्नपत्र विशिष्टीकरण तालिका अनुसार भए नभएको परीक्षण गर्नु,
- (ग) उक्त प्रश्नपत्रको आन्तरिक र बाह्य विशेषताका आधारमा अध्ययन गर्नु,

१.४ अध्ययनको औचित्य र महत्व

कुनै कार्य सञ्चालन गर्दा त्यस कार्यबाट के कस्ता लाभ प्राप्त हुन्छ ? अध्ययन गर्नु किन आवश्यक छ ? यस अध्ययनले कसलाई के फाइदा पुऱ्याउँछ भन्ने प्रश्नको जवाफनै औचित्य वा महत्व हो । हरेक अध्ययन समस्यामा आधारित रहेको हुन्छ, साथै समस्या अनुसार उद्देश्य पनि निर्धारण गरिएको हुन्छ । जसले समावेश गरिएको विषयवस्तुलाई अध्ययन गरी नयाँ-नयाँ ज्ञान थप्न, सुधार गर्न, आवश्यक कुराहरूको अध्ययन गरी परिमार्जन गर्न शोध कार्यको अध्ययन आवश्यक देखिन्छ ।

भाषिक सिप परीक्षणका लागि भाषिक प्रश्नपत्र अपरिहार्य साधन हो । असल प्रश्नपत्रको निर्माण र कार्यान्वयनमा नै भाषा शिक्षण पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक, सिकारूको उपलब्धि आदिको प्रभावकारिता र निर्भरता हुन्छ ।

प्रस्तुत शोधपत्र २०७५ सालमा विद्यालयीय तहमा कक्षा ७ (सात) को वार्षिक परीक्षामा सोधिएको प्रश्नपत्रको विश्लेषणको बारेमा अध्ययन गरिएको छ । भाषा शिक्षण र भाषिक मूल्याङ्कन साथै भाषा पाठ्यक्रम निर्माण क्षेत्रमा यो अध्ययन अनुसन्धानले अहम् भूमिका खेलेको हुन्छ । यस अध्ययनको अन्त्यमा प्रश्नपत्र निर्माण गर्दा देखिएका कमीकमजोरीहरूलाई समस्याका रूपमा मानि समाधानका उपाय सल्लाह सुझाव समेत उल्लेख गरिने भएकाले प्रश्न निर्माणकर्तालाई सहयोग गर्न मद्दत पुऱ्याउँछ । शिक्षकलाई अनुसन्धानात्मक विषयका साथै प्रश्नपत्र निर्माण र प्रश्नपत्रको रूप रेखाबारे जानकारी गरिएको छ ।

हरेक क्षेत्रबाट आएको अनुसन्धानात्मक नतिजाबाट भाषिक प्रश्नपत्रको सैद्धान्तिक पक्षको पढाइ र लेखाइ सिपलाई मात्र जोड नदिइ व्यावहारिक, प्रायोगिक ज्ञान, सिपको पनि परीक्षण गर्न सक्ने खालको भिन्न किसिमको प्रश्न निर्माण गर्नुपर्छ भन्ने ज्ञानको बोध

गराउँदछ । सबै प्रश्न निर्माणकर्ता विज्ञानै हुँदैन जसले गर्दा विशिष्टीकरण तालिकाको प्रयोग नगर्नु, प्रश्नको गहिराइ अङ्कभार, कागजको स्तर, प्रश्न निर्माणको पुरानो नियमलाई आधार मानेर वर्तमान भाषिक ज्ञानको परीक्षण गर्ने खालको प्रश्न निर्माण गर्नु जस्ता पक्षहरूलाई अध्ययन गरी आवश्यक परामर्श मार्ग निर्देशन गर्ने कार्य यस अध्ययनले गर्दछ ।

हाल वर्तमान शिक्षा प्रणालीमा पनि पाठ्यक्रमलाई आधार मानेर प्रश्न निर्माण गर्दछ, तर समयको परिवर्तन, भाषिक गतिशिलता, आन्तरिक ज्ञान प्रस्फुटन गर्न सक्ने प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने, सिर्जनात्मक रूपमा उत्तर आउन सक्ने प्रश्न निर्माण गर्नुपर्छ भनी जानकारी अध्ययन अनुसन्धानबाट प्राप्त हुन्छ । त्यसैले यो शोध कार्यको समापन पश्चात शिक्षक विद्यार्थी, मूल्याङ्कन विद्, विद्यालयीय प्रशासन, प्रश्न निर्माणकर्ता तथा भावी अनुसन्धानकर्ता सम्पूर्ण पक्षलाई लाभदायक, महत्व र औचित्यपूर्ण हुन्छ ।

१.५ अध्ययनको परिसीमा

अध्ययन गरिने शोधपत्र वा अनुसन्धानात्मक कार्यले कुन कुन क्षेत्रलाई के कति मात्रामा समेटिएर अध्ययन गर्दछ त्यसलाई नै अध्ययनको परिसीमा वा सिमाङ्कन भनिन्छ । जसले निश्चित अध्ययन क्षेत्रलाई समेट्दछ ।

प्रस्तुत अध्ययन प्रतिवेदन उदयपुर जिल्लाको श्री भिमसेन आर्दश निम्न माध्यमिक विद्यालयमा २०७५ सालमा कक्षा ७ मा वार्षिक परीक्षामा प्रयोग गरिएका प्रश्नहरूको विश्लेषणमा सीमित गरिएको छ । उक्त प्रश्नपत्रमा रहेको प्रश्नको र अङ्कभार सन्तुलनको अध्ययन गरिएको छ । यस शोधमा आन्तरिक आधारमा पाठ्यक्रमको अनुरूपता, भाषिक सिप, पाठ्यपुस्तक र बाह्य आधारमा प्रश्नपत्रको स्वरूप, प्रश्नसङ्ख्या, आकार, कागज, पृष्ठ निर्देशन, वर्णविन्यास आदि र विशिष्टीकरण तालिकाको आधारमा मात्र प्रश्नको विश्लेषणलाई सीमित अध्ययन गरिएको छ ।

१.६ पारिभाषिक शब्द

कुनै शब्दलाई स्पष्ट रूपमा अर्थ खुलाउने गरी विश्लेषण गरिने शब्दलाई पारिभाषिक शब्द भनिन्छ । यस शोध प्रस्ताव वा शोधपत्रमा प्रयोग गरेका सम्बन्धित विषय क्षेत्रका पारिभाषिक शब्दहरू निम्नलिखित रहेका छन्:-

जनसङ्ख्या : नमूना छनोट गरिएका विद्यालयका शिक्षकहरू

प्रश्नपत्र	:	२०७५ सालमा सोधिएको नेपाली विषयका एक सेट
विशिष्टीकरण तालिका	:	प्रश्नमा अङ्कभार, प्रकार स्वरूप आदि भल्काउने खाका
अङ्कभार	:	प्रश्नको प्रकृति, गहिराइ, गम्भीरता आदिका आधारमा अङ्क निर्धारण
विशेषता	:	प्रश्नमा हुने लम्बाइ, किसिम, कागज रङ्ग, मसि आदि गुण
सन्तुलन	:	प्रश्न र अङ्कभार बीचको मिलान
परिसीमा	:	निर्धारित गरिएको सीमा

१.७ शोधपत्रको रूपरेखा

शोध अध्ययनमा कुन कुन कुरा समेटि अध्ययन गरिएको छ त्यस बारेमा छोटो रूपमा खाका तयार गर्नुनै रूपरेखा हो । रूपरेखाले भित्र भएको अध्ययन बारे पूर्व जानकारी गराउने कार्य गर्दछ । यस शोधपत्र अध्ययनको रूपरेखा निम्नानुसार छः-

अध्याय एक	-	शोधको परिचय
अध्याय दुई	-	पूर्वकार्यको समीक्षा तथा सैद्धान्तिक धारणात्मक संरचना
अध्याय तीन	-	अध्ययनको संरचना
अध्याय चार	-	व्याख्या र विश्लेषण
अध्याय पाँच	-	निष्कर्ष, सारांश र सुझाव
सन्दर्भ सूची		
परिशिष्ट		
व्यक्तिवृत्त		

अध्याय दुई

पूर्वकार्यको समीक्षा तथा धारणात्मक संरचना

२.१ पूर्वकार्यको समीक्षा

अनुसन्धान गर्ने क्रममा आफूभन्दा अगाडि सम्पन्न भएका अध्ययन अनुसन्धानहरूको व्यवस्थित र क्रमबद्ध रूपले समीक्षा गर्ने कार्य (लामिछाने र अन्य, २०६९:१३९) नै पूर्वकार्य समीक्षा हो । यस शोध अध्ययन कार्य सुरु गर्नु अघि निम्न व्यक्तिहरूको शोध अध्ययन विश्लेषण गरिएको छ:-

पौडेल (२०५१) द्वारा कक्षा ८ को जिल्ला स्तरीय परीक्षा २०५१ सालमा नेपाली भाषा विषयका प्रश्नहरूको विश्लेषण शीर्षकमा केन्द्रिय नेपाली भाषा शिक्षाविभाग कीर्तिपुरमा शोधपत्र बुझाएको देखिन्छ। उक्त शोधपत्रमा

(क) अङ्क विभाजन र समय निर्धारण के कस्तो छ ?

(ख) प्रश्नपत्रमा निर्देशन उपयुक्त छ कि छैन ?

(ग) प्रश्नहरूको प्रस्तुति अनुक्रम वैज्ञानिक छ कि छैन भन्ने प्रश्नलाई समस्याका रूपमा लिइएको छ ।

उक्त समस्या समाधान गर्न

(क) अङ्क विभाजन र समय निर्धारण पत्ता लगाउनु,

(ख) प्रश्नपत्रमा निर्देशनको उपयुक्तता पत्ता लगाउनु,

(ग) प्रश्नहरूको प्रस्तुति अनुक्रम वैज्ञानिक छ कि छैन अध्ययन गर्न भनि उद्देश्य राखिएको छ ।

पुस्तकालयीय कार्य प्रयोग गरी यस शोधपत्रमा अङ्क विभाजन र समय निर्धारण पनि फरक-फरक किसिमले गरिएको प्रश्नपत्रमा स्पष्ट निर्देशन नदिइएको र प्रश्नहरूको प्रस्तुति अनुक्रम अवैज्ञानिक र दुर्बल रहेको निष्कर्ष निकालिएको छ ।

रेग्मी (२०५४) द्वारा कक्षा ५ मा २०५३ सालमा उपयोग गरिएका नेपाली भाषा विषयका प्रश्नहरूको विश्लेषण शीर्षकमा महेन्द्ररत्न क्याम्पसमा यो शोध तयारपारिएको छ । यस शोधपत्रमा (१) जिल्ला स्तरीय परीक्षा २०५३ मा सोधिएका कक्षा ५ को नेपाली भाषा विषयका प्रश्नहरूको विभिन्न सैद्धान्तिक आधारमा अध्ययन गर्नु, (२) उपयुक्त प्रश्नहरूमा पाइएका कमीकमजोरी औल्याउनु र (३) सुधारका निम्ति सुझाव प्रस्तुत गर्नु भनि उद्देश्य

निर्धारण गरिएको छ । तुलनात्मक र पुस्तकालयीय कार्यको प्रयोग गरी व्याख्यात्मक, वर्णनात्मक र विश्लेषणात्मक विधिको समेत प्रयोग गरि अङ्कभारमा अस्पष्ट, पाठ्यक्रममा सुधार गर्नु, अधिराज्यभर परीक्षा प्रणालीमा एकरूपता ल्याउनु, परीक्षा निर्देशिका बमोजिम परीक्षा सञ्चालन गर्नु प्रश्नपत्रको मुद्रणमा कमजोरी देखिनु आदि निष्कर्ष निकालिएको छ ।

ढकाल (२०५७) द्वारा २०५६ सालमा उपयोग गरिएका कक्षा १० को नेपाली भाषाका योग्यता जाँच परीक्षाका प्रश्नहरूको विश्लेषण शीर्षकमा नेपाली भाषा विभाग त्रि.वि. कीर्तिपुरमा शोधपत्र तयार पारिएको छ । उक्त शोध पत्रमा (क) आन्तरिक र बाह्य विशेषताका आधारमा प्रश्नहरू के कस्ता छन् ? (ख) अंक विभाजन र निर्धारण मिलेको छन् छैनन् (ग) पाठ्यक्रम अनुरूप छन् कि छैन भन्ने प्रश्नलाई समस्याका रूपमा लिइएको छ । उक्त समस्यालाई आधार मानेका (क) आन्तरिक र बाह्य विशेषताका आधारमा प्रश्नहरूको विशेषता पत्ता लगाउनु, (ख) अङ्क विभाजन र निर्धारण मिलेको छ, छैन पत्ता लगाउनु (ग) पाठ्यक्रम अनुरूप छन् कि छैन भनी विश्लेषण गर्नुलाई उद्देश्यका रूपमा लिइएको छ । पुस्तकालयीय कार्य, सामग्री सङ्कलन विधि र विश्लेषण विधिको उपयोग गरी तयार पारिएको शोधपत्रमा निर्देशन, अङ्क विभाजन, समय निर्धारण प्रस्तुति अनुक्रम सन्तुलित भएको निष्कर्ष निकालिएको छ ।

राई (२०६७) द्वारा अनिवार्य नेपाली र ऐच्छिक नेपाली कक्षा ११ का २०६६ सालमा सोधिएको प्रश्नहरूको अध्ययन शीर्षकमा जनता बहुमुखी क्याम्पस इटहरीमा तयार पारिएको छ । उक्त शोधपत्रमा

- (क) आन्तरिक र बाह्य विशेषताका आधारमा कक्षा ११ को प्रश्नपत्र के कस्तो छ ?
- (ख) आन्तरिक वैधताका आधारमा प्रश्नपत्र उपयुक्त छ कि छैन ?
- (ग) प्रश्नपत्रका सबल तथा दुर्बल पक्षहरू के के छन् ? भन्ने प्रश्नलाई समस्याका रूपमा मानिएको छ ।

यसैका आधारमा

- (क) आन्तरिक र बाह्य विशेषताका आधारमा प्रश्नहरूको सैद्धान्तिक अध्ययन गर्नु ।
- (ख) आन्तरिक वैधताका आधारमा प्रश्नहरू उपर्युक्त पहिचान गर्न पहिल्याउनु ।
- (ग) प्रश्नहरू सबल तथा दुर्बल पक्षहरूको अध्ययन गर्नु भन्ने उद्देश्य राखिएको छ ।

पुस्तकालयीय विधिमा गरिएका यस शोधपत्रमा प्रश्नको तालमेल नमिलेको, निर्देशनमा प्रयोग गरिएको भाषा अस्पष्ट रहेको र व्याकरण खण्डमा बढी अड्क विभाजन भएको निष्कर्ष निकालिएको छ ।

शाह (२०६९) द्वारा कक्षा ११ को अनिवार्य तथा ऐच्छिक नेपाली विषयको २०६८ सालमा उपयोग गरिएको प्रश्नपत्रको अध्ययन शीर्षकमा जनता बहुमुखी क्याम्पस इटहरीमा शोधपत्र तयार पारिएको छ । यस शोधपत्रमा

- (क) २०६८ सालमा अनिवार्य र ऐच्छिक नेपाली प्रश्नहरू बाह्य आधारमा वैध र विश्वसनीय छन् कि छैनन् ?
- (ख) प्रश्नहरू आन्तरिक वैधताका आधारमा उपयुक्त छन् कि छैनन् ?
- (ग) प्रश्नहरू विद्यार्थीको क्षमता अनुकूल तथा पाठ्यक्रमले अपेक्षा गरे अनुरूप उद्देश्य पूर्ति गर्ने खालका छन् कि छैनन् ?
- (घ) विशिष्टीकरण तालिका अनुसार प्रश्नपत्र निर्माण गरिएको छ कि छैनन् ? भन्ने समस्या राखिएको छ ।

यसैको आधारमा

- (क) २०६८ सालमा अनिवार्य र ऐच्छिक नेपाली प्रश्नहरू बाह्य आधारमा वैध र विश्वसनीय भए नभएको पत्ता लगाउन,
- (ख) प्रश्नहरू आन्तरिक वैधताका आधारमा उपयुक्त छ, छैन पहिल्याउन,
- (ग) प्रश्नहरू विद्यार्थीहरूको क्षमता अनुकूल र पाठ्यक्रम उद्देश्य पूरा गर्ने खालका छ, छैन अध्ययन गर्न,
- (घ) प्रश्नपत्रविशिष्टीकरण तालिका अनुसार छ, छैन विश्लेषण गर्न भन्ने उद्देश्य राखिएको छ,

पुस्तकालयीय विधिको प्रयोग गरी प्रश्नमा हुने विश्वसनीयता वस्तुनिष्ठता, उपयोगिता, व्यापकता र विभेदकारीता जस्तापक्षमा कमजोर रहेको निष्कर्ष निकालिएको छ ।

चुंडाल (२०७२) द्वारा जिल्ला स्तरीय परीक्षा कक्षा ८ मा २०६९ सालमा उपयोग गरिएका नेपाली विषयका यो शोधपत्र तयार पारिएको छ । यस शोधपत्रमा (क) २०६९ सालको प्रश्न बाह्य आधारमा वैध र विश्वसनीय हुन् ? (ख) प्रश्नहरू आन्तरिक आधारमा उपयुक्त छन् कि छैन ? (ग) कस्ता प्रश्नहरू निर्माण गर्नु आवश्यक छ ? भन्ने प्रश्नलाई समस्या मानेका छन् । उक्त समस्या समाधान गर्न (क) २०६९ सालमा उपयोग गरिएका प्रश्नहरू पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक र विशिष्टीकरण तालिका अनुसार भए नभएको पत्ता

लगाउनु, (ख) उक्त प्रश्नको विश्वसनीयता वैधता पत्ता लगाउनु (ग) जिल्ला स्तरीय परीक्षामा उपयोग गरिएका प्रश्नपत्रमा पाइने समानता र असमानता पत्ता लगाउनु भनि उद्देश्य निर्धारण गरिएको छ । तुलनात्मक र पुस्तकालयीय विधिको प्रयोग गरी व्याख्यात्मक र वर्णात्मक विधिको समेत प्रयोग गरी अंक विभाजनमा फरक, प्रश्नपत्र अवैज्ञानिक हुनु, वर्णविन्यास त्रुटि र प्रश्नमा वैधताको कमजोरी रहेको निष्कर्ष निकालिएको छ ।

प्रसाईं (२०७३) द्वारा प्रवेशिका परीक्षा २०७० सालका नेपाली विषयका प्रश्नपत्रहरूको अध्ययन शीर्षकमा जनता बहुमुखी क्याम्पस इटहरीमा शोधपत्र तयार पारिएको छ । उक्त शोधपत्रमा

(क) निर्धारित प्रश्नहरू वैध र विश्वसनीय छन् कि छैनन् ?

(ख) उक्त प्रश्नहरू आन्तरिक वा बाह्य पक्षका आधारमा उपयुक्त छन् कि छैनन् ?

(ग) उक्त प्रश्नहरू विद्यार्थीको क्षमता अनुकूल छ कि छैनन् ? भन्ने समस्या मानिएको छ । यस अनुसार

(क) २०७० सालका प्रवेशिका परीक्षामा सोधिएका नेपाली विषयका प्रश्नहरूको विश्वसनीयता र वैधताको अध्ययन गर्नु,

(ख) उक्त प्रश्नहरूको आन्तरिक र बाह्य पक्षका आधारमा सैद्धान्तिक अध्ययन गर्नु,

(ग) प्रश्नहरूको विद्यार्थीको क्षमता र योग्यता अनुकूल भए नभएको पत्ता लगाउनुलाई उद्देश्य मानिएको छ ।

पुस्तकालयीय विधिको उपयोग गरी वैध र विश्वसनीय नभएको, उक्त प्रश्नहरू आन्तरिक वा बाह्य पक्षका आधारमा उपयुक्त नदेखिएको र प्रश्नहरू विद्यार्थीहरूको क्षमता अनुकूल नभएको निष्कर्ष निकालिएको छ ।

गुप्ता (२०७४) द्वारा कक्षा ८ (आठ) को जिल्ला स्तरीय परीक्षामा नेपाली विषयको २०७२ सालमा उपयोग गरिएको प्रश्नपत्रको अध्ययन शीर्षकमा सुकुना बहुमुखी क्याम्पस मोरङमा यो शोध तयार पारिएको छ । यस शोधपत्रमा

(क) २०७२ सालमा उपयोग गरिएको प्रतिनिधि प्रश्नपत्रहरू पाठ्यक्रम अनुरूप रहेको छ ?

(ख) ती प्रश्नहरू विश्वसनीय र वैध छन् ?

(ग) ती प्रश्नहरूमा समानता र असमानता कस्तो रहेका छन् ? ती प्रश्नहरूमा कमी कमजोरीहरू कस्ता छन् ? भन्ने प्रश्नलाई समस्याको रूपमा मानिएका छन् ।

ती प्रश्नहरूमा आधारित भई

- (क) २०७२ सालमा उपयोग गरिएका कक्षा आठ को जिल्ला स्तरीय परीक्षाका प्रश्नपत्रहरू पाठ्यक्रम अनुरूप भए नभएको पत्ता लगाउनु,
- (ख) उक्त प्रश्नपत्रहरूको विश्वसनीयता र वैधताको आधारमा अध्ययन विश्लेषण गर्नु,
- (ग) जिल्ला स्तरीय परीक्षामा उपयोग गरिएको विभिन्न जिल्लाका प्रश्नपत्रहरूमा पाइने समानता र असमानता पत्ता लगाउनु भन्ने प्रश्नहरू उद्देश्य रहेका छन् ।

वर्णनात्मक र पुस्तकालयीय विधिको प्रयोग गरी तुलनात्मक अध्ययन गरी प्रश्नको स्वरूप अक्षर निर्देशन, वर्णविन्यास सम्बन्धी त्रुटि, विधागत असन्तुलन भएको निष्कर्ष निकालिएको छ।

प्रस्तुत शोधकार्य पूर्व प्रश्नपत्र विश्लेषण क्षेत्रमा चुंडाल (२०६९), ठकाल (२०५७), पौडेल (२०५९), प्रसाई (२०७०), राई (२०६८), शाह (२०६८) र गुप्ता (२०७४) ले शोधकार्य सम्पन्न गरेका छन् । यी मध्ये प्रथम, चौथो र छैठौं प्रश्नपत्रको आन्तरिक र बाह्य विश्लेषणसँग सम्बन्धित छन्, दोस्रो र सातौं पाठ्यक्रम, विश्वसनीय र वैधतासँग सम्बन्धित छन् भने तेस्रो अङ्क, अनुक्रमसँग सम्बन्धित न् अध्ययन गरेका छन् । तर अङ्क अध्ययन गरेको पाइँदैन । यस अर्थमा यो अध्ययन अन्य भन्दा भिन्न र मौलिक छ ।

२.२ पूर्वकार्यको उपयोगिता

कुनै शीर्षकको बारेमा पहिले नै तयार गरिएको शोधपत्रको अध्ययन विश्लेषण गर्नु पूर्वकार्य समीक्षा हो । भिन्न भिन्न क्षेत्रमा एउटै शीर्षकको शोध कार्यको लागि फरक फरक विषयवस्तु, समस्या, घटना आदि कुरा समेटिएको हुन्छ जसबाट प्रत्येक क्षेत्रको परिस्थितिको जानकारी हुनुको साथै शोधकर्ताको क्षमता, ज्ञान, बौद्धिक स्तर थाहा पाउन पूर्वकार्य समीक्षा उपयोगी हुन्छ । समयको परिवर्तन सँगै शिक्षण क्षेत्र, मूल्याङ्कन प्रणाली प्रश्नपत्र निर्माण प्रक्रिया, प्रश्नपत्रको संरचना, परिवर्तन बारे ज्ञान गराउनुको साथै शोधकर्ताको ज्ञानको गहिराइ क्षमता, स्तर थाहा पाउन उपयोगी देखिन्छ । अनुसन्धान विभागका विद्वानहरूलाई, प्रश्न निर्माणकर्ताहरूलाई, मूल्याङ्कनकर्तालाई सम्पूर्ण क्षेत्र समेटिएर प्रश्नपत्र निर्माण गर्नका साथै शोधकर्ताहरूलाई मार्गदर्शन प्रदान गर्दछ ।

प्रस्तुत शोधकार्य २०७५ सालमा उपयोग गरिएको कक्षा ७ को प्रश्नपत्रमा आधारित पूर्व शोधकर्ताहरूको अध्ययन गरिएको यसै शीर्षकसँग सम्बन्धित शोधपत्रहरूलाई पूर्वकार्य

समीक्षाको रूपमा विश्लेषण गरी यो शोध अध्ययन कार्य पूरा गरिएको छ । फरक फरक कक्षाका प्रश्नपत्रको अध्ययन र सम्बन्धित विषयवस्तु, समस्या, उद्देश्य, विश्लेषण गर्ने आधारहरू, प्रश्न संरचना, समय निर्धारण जस्ता पक्षहरू समावेश गरिएको पाइन्छ । प्रश्नहरूको तुलनात्मक अध्ययन, आन्तरिक तथा बाह्य गुण, विशिष्टीकरण तालिकाको उचित प्रयोग भए नभएको आदि बारे विश्लेषण अध्ययन गरिएको पाइन्छ । सैद्धान्तिक रूपमा हेर्दा मूल्याङ्कन भाषा शिक्षण, परीक्षाको अवधारण सिद्धान्त, भाषिक मूल्याङ्कनलाई विद्वानहरूले हेरिने दृष्टिकोण, परिभाषा विस्तार, कुन कुन तहमा मूल्याङ्कन प्रणाली कसरी सञ्चालन गर्ने, प्रश्नपत्र कहाँ र कसले निर्माण गर्ने बारे विद्वानहरूको नाम समेत उल्लेख गरिएको देखिन्छ । यिनै शोधपत्रलाई पूर्व समीक्षाको रूपमा उपयोग गरी अन्य भन्दा भिन्न र मौलिक शोधकार्य तयार गर्न पूर्वकार्य समीक्षा उपयोगी देखिन्छ । पूर्वकार्य समीक्षाले बाटो देखाउने कार्य गरे पनि यसमा भिन्न मौलिक ज्ञानहरू समस्यालाई प्रत्यक्ष रूपमा मूल्याङ्कन गरी अध्ययन गर्ने कार्य गरिएको छ ।

यसरी समस्या चयन, उद्देश्य निर्धारण, अध्ययनको संरचना, सामग्री संकलन, विश्लेषण तथ्याङ्क प्रस्तुति क्रम लगायतका कार्यहरू गर्न पूर्वकार्य विशेष उपयोग गरिएको छ ।

यस अध्ययनमा उपभोग गरिएका पूर्वकार्यहरू यो शोधपत्रको प्रारूप निर्माण, सामग्री सङ्कलन, नमूना छनौट र विश्लेषणमा उपयोगी रहेका छन् ।

२.३ सैद्धान्तिक/धारणात्मक संरचना

कुनै कार्य पश्चात के कति उपलब्धि प्राप्त भयो वा भएन भनी लेखाजोखा गर्नु मूल्याङ्कन हो । मापन + अङ्क मिलेर मूल्याङ्कन शब्दको निर्माण भएको हो (जबरा, २०७०:१२)। जसको अर्थ कुनै वस्तुको गुण अनुसार अङ्क प्रदान गर्नु हो । मूल्याङ्कन शब्द प्राचीन समयदेखिनै चलिआएको पाइन्छ । हरेक कार्यको असल, खराब, बढी घटी, गुण अवगुण आदिको परीक्षण मूल्याङ्कनबाट हुने गर्दछ । समयको परिवर्तन, विकास र विस्तारले गर्दा हरेक क्षेत्रमा लागू गरिएको पाइन्छ । भाषा शिक्षण जस्तो जटिल कार्यको लागि अतिनै अपरिहार्य देखिन्छ । शिक्षण क्षेत्रमा सिकाइ कार्य पश्चात विद्यार्थीबाट प्राप्त उपलब्धि, विद्यार्थीमा भएको ज्ञान, सिप र व्यवहार परिवर्तन आदिको परीक्षण मूल्याङ्कनबाट गरिन्छ । “शैक्षिक कार्यक्रमलाई व्यवस्थित ढंगले जाँचबुझ गर्नेकडी नै मूल्याङ्कन हो” (कर्नव्याक,

१९८०) “मूल्याङ्कन भनेको शैक्षिक उद्देश्यहरू वास्तविक रूपमा कुन हदसम्म प्राप्त गर्न सकियो भनी किचन गर्ने प्रक्रिया हो” (टेलर, १९५०:१५) मूल्याङ्कनकर्ताद्वारा कुनै पनि वस्तुको मूल्य निर्धारण गर्दा अपनाइने प्रक्रियानै मूल्याङ्कन हो” (शिक्षा शब्दकोष) मूल्याङ्कन एउटा वैज्ञानिक अवधारणा हो, जुन मापन भन्दा बढी व्यापक हुन्छ । यसमा गुणात्मक एवम् संख्यात्मक मापनका साथै पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक, शिक्षण प्रक्रिया शिक्षण सामग्री आदि समेतको लेखाजोखा पर्दछ (जबरा र अन्य, २०७०) “शिक्षाको कुनै एउटा पक्षको उद्देश्य पहिचान गर्ने र ती उद्देश्य कुन मात्रामा उपलब्ध भयो भनेर मूल्य निर्धारण गर्ने एउटा पूर्ण प्रक्रियानै मूल्याङ्कन हो” (पराजुली र अन्य २०६५:१९) यसरी माथि उल्लेखित सैद्धान्तिक धारणाहरू विभिन्न विद्वानहरूले व्यक्त गरेका छन् । मूल्याङ्कन सिकाइ जाँच्ने व्यवस्थित वैज्ञानिक अवधारणा हो। हरेक क्षेत्रमा मूल्याङ्कन भिन्न-भिन्न तरिकाले परीक्षण गर्ने भएकाले सिकाइ क्षेत्रमा परीक्षण गर्ने मुख्य आधार परीक्षालाई लिइएको पाइन्छ । निश्चित समय पश्चात सिकारूको ज्ञान, सिप, व्यवहार मापन गर्न विधिवतरूपले सञ्चालन गर्ने प्रक्रियालाई जनाउँछ । नेपालको परिप्रेक्ष्यमा हेर्दा परीक्षालाईनै मूल्याङ्कनको मुख्य, सशक्त र प्रभावकारी माध्यमको रूपमा मानिएको छ । सिकाइ मापन गर्ने परीक्षा प्रणाली सञ्चालन र कार्यान्वयन गर्ने मुख्य माध्यम प्रश्नपत्र हो । ज्ञान, सिपको विषयवस्तुलाई समेटिएर प्रश्नको निर्माण गर्दा विद्यार्थीको स्तर, क्षमता, तह, आवश्यकतालाई ध्यान पुर्याइ विश्वसनीयता वैधता, वस्तुनिष्ठता, उपयोगिता, व्यावहारिकता स्पष्टता, स्तरीयता आदिलाई समेत ध्यानमा राखी प्रश्न निर्माण गर्नुपर्दछ ।

नेपालको शैक्षिक प्रणालीलाई हेर्दा कक्षा ५ को प्रश्नपत्र स्रोत केन्द्रमा कक्षा ८ को क्षेत्रमा र कक्षा १० को राष्ट्रस्तरमा निर्माण गर्दछ भने अन्य कक्षाको प्रश्नपत्र विद्यालय तहमानै निर्माण गर्दछ । प्रश्न निर्माण गर्दा अङ्क, प्रकार, अक्षर, प्रश्नको गहिराइ, समय, तह आदि कुरामा ध्यान पुर्याउनु पर्दछ । भाषिक प्रश्नपत्र निर्माण गर्दा सुनाइ, बोलाइ, पढाइ, लेखाइ यी चार ओटै सिपलाई एकीकृत गरी प्रश्ननिर्माण गर्नुपर्दछ । भाषिक प्रश्न निर्माण गर्दा भाषिक शुद्धताका लागि व्याकरणिक नियम, सिर्जनात्मक क्षमता, कला मापन गर्न सक्ने प्रश्न निर्माण गर्नुपर्दछ ।

थोरै अङ्कभारका धेरै प्रश्न निर्माण गर्नाले विषयवस्तुको व्यापकतालाई समेट्न सकिन्छ । तर एकै किसिमको धेरै प्रश्न थुपार्नु गलत हो । सम्भव भएसम्म प्रश्नहरूमा विविधता ल्याइ निर्मित प्रश्नहरूलाई समयोपयुक्तता स्तरका समूहमा पूर्व परीक्षण गरेर प्रत्येक

प्रश्नको विश्लेषण गरी तिनमा हुनुपर्ने गुणहरूको परख गरेर आवश्यक संशोधन र परिमार्जन गरी प्रयोगमा ल्याउनु उत्तम हुन्छ ।

भाषा परीक्षणका सन्दर्भमा मुख्यतः पहिचानात्मक र उत्पादनात्मक प्रकृतिका प्रश्नहरू उपयोग गरिन्छ । सैद्धान्तिक ज्ञान परीक्षणको लागि उत्पादनात्मक प्रश्नहरू उपयोग गरिएको पाइन्छ । सैद्धान्तिक ज्ञानलाई पनि प्रयोग सन्दर्भ वा रचनात्मक पक्षहरूद्वारा झल्काउन सकिने एकीकृत प्रक्रियाद्वारा उत्पादनात्मक खालका प्रश्नहरूको उपयोग गर्नु भाषा शिक्षणको उद्देश्य मुताविक हुन्छ । व्याकरणका प्रश्नहरू बनाउँदा भाषा प्रयोग पक्ष, शब्द भण्डारका लागि प्राविधिक/पारिभाषिक विषयक्षेत्र र शब्दलाई आधार बनाउनु पठनबोधका लागि निश्चित दृष्टांश दिइ पहिचान, तर्क अनुमान आदिका छोट्टा उत्तर आउने प्रश्नहरू निर्माण गर्नुपर्दछ (शर्मा र पौडेल, २०७३:३०६) ।

सैद्धान्तिक रूपमा लिखित परीक्षाका लागि विषयगत र वस्तुगत २ किसिमको प्रश्नहरू निर्माण गर्दछ जुन निम्नानुसार छन्:-

२.३.१ विषयगत प्रश्न

विद्यार्थीमा भाषिक विषयवस्तुको र ज्ञानको गहिराइ मापनको लागि सिप, शैली, रचना, स्वतन्त्र सिर्जनात्मक र मौलिक अभिव्यक्ति पक्षको क्षमता जाँचका लागि विषयगत प्रश्न निर्माण गरिन्छ । यो प्रश्न निर्माण गर्न सजिलो तर परीक्षण गर्न कठिन हुन्छ । यो प्रश्नको उत्तर व्यक्ति बौद्धिक क्षमता अनुसार फरक-फरक आउने भएकाले यसलाई व्यक्तिनिष्ठ प्रश्न पनि भनिन्छ । विषयगत प्रश्न पनि दुई किसिमको हुन्छ:-

२.३.१.१ निबन्धात्मक प्रश्न

निबन्ध जस्तै लामो स्वतन्त्र प्रकृतिको लेखाइ उत्तर आउने प्रश्न निबन्धात्मक प्रश्न हो । चिठ्ठी, प्रतिवेदन, निबन्ध, समीक्षा, विवेचनात्मक उत्तर आउने प्रश्नहरू यसभित्रपर्दछ । विद्यार्थीको सिर्जनात्मक क्षमता, मौलिक अभिव्यक्ति सिप रचनात्मक कला सिप परीक्षणको लागि यो प्रश्न उपयोगी हुन्छ ।

२.३.१.२ संक्षिप्त उत्तरात्मक प्रश्न

उत्तर एक दुई अनुच्छेदसम्म आउने प्रश्नलाई संक्षिप्त उत्तरात्मक प्रश्न भनिन्छ । यो लामो उत्तर भन्दा छोटो प्रकृतिको वा मध्यम प्रकृतिको हुन्छ । यो विषयवस्तुको गहिरो अध्ययन गरी तार्किक, सांगठनिक, गुणात्मक रूपमा उत्तर आउने प्रश्न हो । परीक्षार्थीलाई ठोस र सन्तुलित उत्तर दिन परीक्षणीय कुरामा केन्द्रीत बनाउन र पाठ्य विषयवस्तुका व्यापक पक्षमा सजग रहन सहायक हुने हुनाले यस्ता प्रश्नमा वैधता, विश्वसनीयता, विभेदकारिता जस्ता गुण पनि यथेष्ट रहन्छ ।

२.३.२ वस्तुगत प्रश्न

प्रश्नको एक शब्दले मात्र उत्तर दिन सक्ने प्रश्न वस्तुगत प्रश्न हो । विषयवस्तुको गहिरो बौद्धिकताको परीक्षण मापनको लागि यो प्रश्नपत्र अतिनै महत्वपूर्ण मानिन्छ । एक प्रश्नबाट एउटा कुराको मात्र परीक्षण गर्न सकिन्छ । वस्तुगत प्रश्न पनि मुख्यतय चार प्रकारका रहेका छन् । जुन निम्न किसिमका छन्:-

२.३.२.१ खाली ठाउँ भर्ने प्रश्न

प्रश्नका आधारमा वाक्यमै निश्चित शब्दहरु हटाई खाली राखेर उपयुक्त शब्द भर्न लगाउने प्रश्नलाई खाली ठाउँ भर्ने प्रश्न भनिन्छ । विषयवस्तुमा भएको विभिन्न मितिहरु, नाम, शब्दहरु जान्दछ कि जान्दैनन् भनी पत्ता लगाउन यस प्रकारका प्रश्न प्रयोग गरिन्छ । प्रश्नको सुरु, बीच र अन्त्य जुनसुकै ठाउँबाट शब्द भिकेर खाली राखी यो प्रश्न निर्माण गर्न सकिन्छ तर सकेसम्म प्रश्नको सुरु तिरनै खाली राख्नु उत्तम मानिन्छ । अनुमानको आधारमा प्रश्नको उत्तर दिने बानीहरु हटाउन सहयोग गर्दछ ।

२.३.२.२ ठीक बेठीक प्रश्न

दिइएका भनाइहरु, वाक्यहरु ठीक बेठीक सत्य, असत्य सही, गलत के छ भनि छुट्याउन ठीक बेठीक प्रश्न हो । विशेषगरी यो प्रश्नको उत्तर ठीक भए (✓) र गलती भए (×) चिन्हको प्रयोग गरी उत्तर दिन्छ । यो प्रश्नले सिकेका कुराहरु पहिचान गर्न तथा छिटो निर्णय गर्न सक्ने क्षमता अभिवृद्धि गर्नको लागि यो प्रश्न उपयुक्त मानिन्छ । अन्दाजको भरमा पनि चिन्हलाउन सकिने भएकाले विद्यार्थीको स्मरण क्षमतालाई पत्तालगाउनसक्दैन ।

परीक्षणीय दृष्टिले त्यति विश्वसनीय र उपयुक्त नहुने भएपनि प्रायः तल्लो तहमा यस्ता प्रश्न उपयोग गरेको पाइन्छ (शर्मा एण्ड शर्मा, २०६८:८५) ।

२.३.२.३. जोडा मिलाउने प्रश्न

यस प्रश्नमा एकातिर विषयवस्तु र अर्को तिर त्यसैसँग सम्बन्धित उत्तरहरू अधिपछि गरेर राखिएको हुन्छ जसलाई धर्का तानेर मिलाउनुपर्ने हुन्छ । दुई भागमा विभाजन गरिएका कुराहरूलाई एक-अर्कासँग सम्बन्ध देखाउने कार्य गरिन्छ । कारण, परिमाण, वस्तु, स्थान र समस्या र समाधान, चित्र र पहिचान चिन्ह र नाम, कारण र असर देखाउनुपर्दा वा परीक्षण गर्नु पर्दा जोडा मिलाउ प्रश्न उपयुक्त मानिन्छ । यस्तो प्रश्नको उत्तर चिनाउन धर्का तानेर देखाउने भएकाले यसलाई जोडा मिलाउने प्रश्न भनिएको हो । खास गरी पहिचानात्मक प्रकृतिका श्रुतिबोध र पठनबोध सम्बन्धी ज्ञान पक्षलाई परीक्षण गर्नमा प्रयोग गरिने यस्ता प्रश्नलाई तल्लो तहका कक्षाहरूमा बढी प्रयोग गर्ने गरिएको पाइन्छ ।

२.३.२.४ बहुवैकल्पिक प्रश्न

यस प्रश्नमा प्रश्न दिएर उत्तरहरूको विकल्प राखिन्छ र उपयुक्त उत्तर छनौट गर्नुपर्ने हुन्छ । प्रत्येक प्रश्न बराबर १ अंकका दरले अंकभार राखिन्छ प्रश्नहरू पाठ्यपुस्तक भित्रबाटै दिइन्छ । यस्ता प्रश्नहरू निर्माण गर्न कठिन हुन्छ । विद्यार्थीहरूलाई पनि सबै उत्तरहरू उस्तै हुने भएकाले उपयुक्त उत्तर छनौट गर्न कठिनाई हुन्छ । त्यसैले बहुवैकल्पिक प्रश्नको निर्माण गर्दा विद्यार्थीको स्तर, तह, कक्षा हेरेर उत्तरको सुराक नहुने किसिमले प्रश्न निर्माण गर्नुपर्छ, उत्तरको विकल्पहरू राख्दा उस्तै उस्तै उत्तर राख्नुपर्छ र एकओटा मात्र सही उत्तर राख्नुपर्ने हुन्छ । यसबाट विद्यार्थीको ज्ञानको गहिराइ थाहा पाउन सहयोग गर्दछ ।

अध्याय तीन

अध्ययनको प्रक्रिया/विधि

३.१ अध्ययनको संरचना

प्रस्तुत शोधपत्र प्रश्नपत्रको अध्ययनमा आधारित रहेको छ । प्रश्नपत्रलाई अध्ययन गर्ने विषयवस्तुलाई मुख्य रूपमा आधार वा संरचनाको रूपमा लिइएको छ । प्रश्नपत्र निर्माणमा धेरै आधारहरू प्रयोग भए पनि अङ्क सन्तुलन, पाठ्यभार, विशिष्टीकरण तालिकाको उचित प्रयोग र प्रश्नपत्रको आन्तरिक र बाह्य गुण वा विशेषतालाई मुख्य संरचनाको रूपमा मानी अध्ययन विश्लेषण गरिएको छ । यस अध्ययनमा उदयपुर जिल्लाको श्री भिमसेन आदर्श निम्न माध्यमिक विद्यालयमा २०७५ सालको कक्षा ७ को वार्षिक परीक्षामा नेपाली विषयमा प्रयोग गरिएको स्वरूपगत वर्णन गरिएको छ ।

यो अनुसन्धान मूलतः पुस्तकालयीय विधिमा आधारित रहने छ । यस क्रममा विशिष्टीकरण तालिका, पूर्वशोधपत्रहरू, पुस्तक, प्रश्नपत्र आदि सामग्रीको रूपमा सङ्कलन गरी वर्णनात्मक विधिको प्रयोग गरिएको छ ।

३.२ जनसङ्ख्या र नमूना

जनसङ्ख्या र नमूना भन्नाले शोध कार्य गर्दा कुन कुन क्षेत्रलाई मुख्य आधार बनाइएको छ अथवा के के बारेमा अध्ययन विश्लेषण गरिएको हो भन्ने कुरालाई जनाउँछ । प्रस्तुत शोधकार्यका लागि उदयपुर जिल्लाको श्री भीमसेन आदर्श निम्न माध्यमिक विद्यालयलाई क्षेत्रको रूपमा लिइएको छ । संयुक्त परीक्षा समितिबाट तयार पारिएको २०७५ सालको वार्षिक परीक्षामा प्रयोग गरिएको कक्षा ७ को प्रश्नपत्रको एक (१) सेटलाई नमूना र जनसङ्ख्याको रूपमा छनोट गरिएको छ ।

३.३ तथ्याङ्क सङ्कलनका साधन

कुनै कार्य सञ्चालन गर्नु पूर्व ती कार्यमा के के आवश्यक पर्दछ, त्यसलाई साधनको रूपमा लिइन्छ । जसले ती काम पूर्ण गर्न सहयोग पुऱ्याउँछ । त्यस्तै शोधकार्य पूरा गर्नको लागि पनि विभिन्न सामग्री साधनहरूको आवश्यक पर्दछ ती सबै एकै किसिमका र एउटै ठाउँबाट उपलब्ध गराउन सकिदैन । विभिन्न क्षेत्रमा पुगेर सङ्कलन गर्नु पर्दछ । जुन विषय

वा शीर्षकमा शोधपत्र तयार गरिदैछ, त्यसैसँग सम्बन्धित सामग्री शोधकार्य पूर्व नै सङ्कलन गरिसक्नु पर्दछ । शोधपत्र प्रस्तावसँग सम्बन्धित क्षेत्रमा पुगेर प्रत्यक्ष रूपमा अन्तर्वार्ता, अनुभव, छलफल, पाठ्यपुस्तक, विभिन्न ग्रन्थहरु, सम्बन्धित निकायका व्यक्ति, शिक्षकहरु शोध प्रतिवपेदनहरु, प्रश्न निर्माणकर्ता विषय शिक्षकहरुबाट प्राप्त तथ्याङ्क सल्लाह सुझावहरु आदिलाई तथ्याङ्क सङ्कलनका साधनहरुको रूपमा लिन सकिन्छ ।

तथ्याङ्क सङ्कलनका साधनहरु प्राथमिक र द्वितीय स्रोतगरी २ किसिमकाहुन्छन् । प्राथमिक स्रोत भन्नाले सुझावबाट प्राप्त तथ्याङ्कलाई बुझाउँछ भने द्वितीय स्रोत भन्नाले एक पटक प्रयोग भइसकेको र त्यसलाई पुनः प्रयोगमा ल्याउने साधनलाई द्वितीय स्रोत भनिन्छ ।

यस शोधपत्रको लागि प्राथमिक स्रोतको रूपमा प्रश्नपत्र, अन्तर्वार्ता, छलफल, परीक्षण प्रश्नपत्र प्रश्न निर्माणकर्ता विषय शिक्षकको सल्लाह सुझावलाई लिइएको छ भने द्वितीय स्रोतको रूपमा पूर्व शोधपत्रहरु, पाठ्यपुस्तक, विशिष्टीकरण तालिकालाई साधनको रूपमा लिइएको छ ।

तथ्याङ्क सङ्कलनको अर्को महत्वपूर्ण साधन वाप्रक्रियाको रूपमाविधिलाई लिइन्छ । विधिले शोधकार्य कसरी पूरा गर्ने प्रक्रिया वा तरिकाबारे जानकारी दिइन्छ । यस शोधकार्यमा विभिन्न पाठ्यपुस्तक, प्रश्नपत्र, पूर्व परीक्षण शोधपत्रहरु अध्ययन गरी सैद्धान्तिकरूपमा नियममा आधारित भई अध्ययन गरिने भएकाले निगमन विधिको साथै पुस्तकालयीय कार्यको प्रयोग गरिएको छ । त्यस्तै तथ्याङ्क अध्ययन, विश्लेषण, विशिष्टीकरण तालिकाको अध्ययन, शिक्षक, अग्रजहरुको सल्लाह, सुझाव अनुसार तथ्याङ्क विश्लेषणगरिने विद्यालयमा नै पुगेर प्रश्नपत्रको बारेमा अन्तर्वार्ता लिई अध्ययन गरिएकोले वर्णनात्मक विधिको साथै व्यावहारिक प्रक्रियाको आधारमा यो शोधकार्य पूरा गरिएको छ ।

अध्याय चार

नतिजा परिणाम र छलफल

४.१ नतिजा परिणाम/व्याख्या, विश्लेषण

नतिजा/परिणाम शोध प्रतिवेदनको एउटा महत्वपूर्ण अङ्ग हो । यस चरणमा शोध प्रस्तावका लागि प्रयोग गर्नका लागि सङ्कलन गरिएका साधनहरू केके हुन् र त्यसको व्याख्या विश्लेषण गर्ने कार्य गरिन्छ, जसले गर्दा शोधपत्रमा के के अध्ययन विश्लेषण गरियो सो कुराको जानकारी हुने भएकाले शोधपत्रको मुख्य चरणको रूपमा मानिन्छ । नतिजा परिणाम छलफलमा निम्नानुसारको व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ :-

४.१.१ अङ्कभार अनुसार प्रश्नपत्रको विश्लेषण

प्रश्नको प्रकृतिअनुसार अङ्क विभाजन गर्नु वा प्रश्नबाट आउने उत्तर अनुसार अङ्क राख्नु नै अङ्कभार हो । अङ्कभार प्रश्नपत्रको निर्माणको महत्वपूर्ण पक्ष हो । प्रश्न निर्माणको मुख्य आधार विशिष्टीकरण तालिका हो । जसमा कुन विधाबाट कति ओटा प्रश्न सोध्ने र ती प्रश्नमा कति कति अङ्क प्रदान गर्ने भनि निर्धारण गरिएको हुन्छ । हाम्रो शिक्षा नीतिमा अङ्कबाट नै विद्यार्थीहरूको ज्ञान, सिप, क्षमता जाँच्ने प्रवृत्ति हुने भएकाले प्रश्नपत्र निर्माण गर्दा अङ्कभार सन्तुलनमा विशेष ध्यान पुऱ्याउनु पर्दछ । विषय विशेषज्ञहरू प्रश्न निर्माण गर्दा अङ्क सम्बन्धी खासै समस्या नदेखिए पनि विद्यालयीय स्तरमा प्रश्न निर्माण गर्दा विशिष्टीकरण तालिकाको उचित प्रयोग नगरिएको, प्रश्नको स्तरीयता पहिचान गर्न नसकि अङ्क राखिने भएकाले उचित उपलब्धि नभएको स्थिति समेत देखिन्छ । अङ्कभार प्रश्नपत्र निर्माणको महत्वपूर्ण पक्ष हो । प्रश्नको गहिराइ अनुसार अङ्क प्रदान गर्नुपर्दछ । प्रश्न धेरै वा कम, लामो वा छोटोको आधारमा अङ्क विभाजन गर्नुभन्दा प्रश्नको गहिराइ हेरेर त्यसबाट प्राप्त हुने उपलब्धि अनुसार अङ्कभार निर्धारण गर्न उचित मानिन्छ । प्रश्नपत्रको शीर्ष भागमा नै उत्तीर्णाङ्क र पूर्णाङ्क राखिएको हुन्छ र त्यही पूर्णाङ्कलाई आधार मानि पूर्णाङ्क दिइएकै अङ्क भित्रबाट सबै प्रश्नमा अङ्क विभाजन गरिएको हुन्छ । यसले प्रश्नको उपयुक्तता निर्धारणगरी हरेक प्रश्नको उत्तर दिए बापत कति अङ्क प्राप्त गर्ने भनि सङ्केत गर्दछ । यसले परीक्षार्थीलाई प्रश्नको मूल्य अनुसार समयको सीमामा बाँध्न सहयोग गर्दछ । हरेक प्रश्नको छुट्टाछुट्टै अङ्क प्रदान गरिएको हुन्छ । जुन प्रश्नको

उत्तर विद्यार्थी कम समय, कम मिहिनेत र अन्दाजीको भरमा मिलाउन वा लेख्न सक्छ । त्यस्तो प्रश्नमा कम अङ्क र धेरै समय खर्च हुने सोचि, तर्क, सिर्जनात्मक कुराहरु आउने प्रश्नमा अङ्क बढी राख्नु राम्रो मानिन्छ ।

समय अनुसार पूर्णाङ्क र पूर्णाङ्क अनुसार समय पनि निर्धारण गरिने भएकाले समय, प्रश्नको स्तर र पूर्णाङ्क यी तीन कुरालाई आधार मानी अङ्कभार विभाजन गर्नु पर्दछ । अनि मात्र प्रश्न र अङ्कमा सन्तुलन हुन्छ जस्तै: पूर्णाङ्क ७५ हुँदा समय पनि २ घण्टा १५ मिनेट रहेको हुन्छ । यस्तो अवस्थामा लामो उत्तर एउटैमा १५ अङ्क राखियो भने अन्य प्रश्नमा असर पर्दछ किनभने १५ अङ्क प्राप्त गर्नको लागि एउटै प्रश्नमा बढी समय खर्चिनु पर्ने हुन्छ त्यसैले कि त प्रश्न थोरै राख्ने कि त अङ्क कम राखी प्रश्न निर्माण गर्ने अनि मात्र प्रश्न र अङ्कमा सन्तुलन राख्न सकिन्छ । यस शोधपत्रको लागि प्रयोग गरिएको प्रश्नहरुमा लामो उत्तर आउने प्रश्नमा पनि कम अङ्क प्रदान गरिएको छ जसले गर्दा अन्य प्रश्न पनि समयमा पूरा गर्न सकियोस् यसरी प्रश्न र अङ्कभारलाई निम्नानुसार तालिकामा देखाउन सकिन्छ :-

तालिका नं. १

प्रश्न र अङ्कभार तालिका

क्र.सं.	विधा	प्रश्नको प्रकार	प्रश्न नम्बर	प्रश्न सं.	दिइएको अङ्क	अङ्कभार	प्रकृति
१.	व्याकरण	शब्दार्थ	१	६	३.६	$६ \times ०.५ = ३$	अनिवार्य
२.		शब्द पहिचान	२	६	०.३	$६ \times ०.५ = ३$	अनिवार्य
३.		वाक्यमा प्रयोग	३	४	१	$४ \times १ = ४$	अनिवार्य
४.		शुद्ध लेखन	४	२	२	$२ \times २ = ४$	अनिवार्य
५.		शब्द वर्ग	५	६	०.५	$६ \times ०.५ = ३$	अनिवार्य
६.	व्याकरण	कारक/विभक्ति	६	१	१	$१ \times १ = १$	अनिवार्य
७.		धातु	७	६	०.५	$६ \times ०.५ = ३$	अनिवार्य
८.		वाक्य परिवर्तन	८	४	१	$४ \times १ = ४$	अनिवार्य
९.		काल	९	१	४	$१ \times ४ = ४$	अनिवार्य
१०.		बोधोदात्मक	१०	५	१	$५ \times १ = ५$	अनिवार्य
११.		बुँदा टिपोट/सारांश	११	१	५	$१ \times ५ = ५$	अनिवार्य
१२.	जीवनी	जीवनी लेखन निवेदन लेखन	१२	२	४	$१ \times ४ = ४$	अनिवार्य
१३.	कविता	भाव विस्तार	१३	२	४	$१ \times ४ = ४$	ऐच्छिक
१४.	कथा	संक्षिप्त उत्तरात्मक	१४	२	४	$२ \times ४ = ८$	ऐच्छिक
१५.	प्रबन्ध	तार्किक	१५	१	४	$१ \times ४ = ४$	अनिवार्य
१६.	प्रबन्ध	विवेचनात्मक उत्तर	१६	२	१	$१ \times ८ = ८$	ऐच्छिक
१७.	निबन्ध	निबन्ध लेखन	१७	३	१	$१ \times ८ = ८$	ऐच्छिक
				५०	३७.९	७५	

माथि उल्लिखित तालिकाबाट प्रश्नपत्रमा राखिएको प्रश्नहरूको सङ्ख्या, प्रकार र अङ्कभारको विश्लेषण गरिएको छ । उक्त तालिका हेर्दा ३६ ओटा व्याकरण खण्डबाट प्रश्न सोधिएको छ भने अङ्कभार २९ राखिएको छ भने बोधात्मक, बुँदा टिपोट/सारांशलाई ५/५ अङ्कका दरले अङ्क विभाजन गरिएको छ । त्यस्तै संक्षिप्त जीवनी, भाव विस्तार र तार्किक प्रश्नमा ४/४ अङ्क र विवेचनात्मक र निबन्ध लेखन प्रश्नमा ८/८ अङ्कका दरले अङ्कभार राखिएको छ । यसरी हेर्दा प्रश्नको प्रकृति, स्तर हेरी सजिलो प्रश्नमा कम र मध्यम तथा लामो उत्तर आउने प्रश्नमा क्रमशः ४, ५, ८ का दरले बढाउँदै लगिएको छ । जे भएपनि सम्पूर्ण प्रश्नलाई समेटिएर ७५ अङ्कमै प्रत्येक प्रश्नलाई समेटी प्रश्न र अङ्कलाई अध्ययन विश्लेषण गर्दा सन्तुलन नै रहेको छ ।

४.१.१.१ अङ्क विभाजन र समय निर्धारण

कुनै पनि प्रश्नपत्रमा अङ्क र समय निर्धारण अति आवश्यक मानिन्छ । अङ्क र समयको सन्तुलन नमिले प्रश्नले वैधता प्राप्त गर्न सक्दैन । प्रश्नपत्रको प्रकृति, कठिनाइ, स्तर, आकार आदि कुराका आधारमा अङ्क र समय निर्धारण गर्नुपर्ने हुन्छ । विवेचनात्मक र सिर्जनात्मक खालका उत्तरका लागि बढी समय खर्चनु पर्ने भएकाले प्रश्नका लागि बढी अङ्क राख्नुपर्ने हुन्छ । यस अध्ययनमा उपयोग गरिएका प्रतिनिधि प्रश्नपत्रहरू समय निर्देशन गरिएको पूर्णाङ्कको अनुपातलाई तल तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :-

तालिका नं. २

अङ्क विभाजन र समय निर्धारण तालिका

पूर्णाङ्क	समय	अनुपात
७५	२ घण्टा १५ मिनेट	१.८ मिनेट

माथिको तालिका अनुसार ५० ओटा प्रश्नलाई ७५ अङ्कको पूर्णाङ्क राखी २ घण्टा १५ मिनेट अथवा जम्मा १३५ मिनेट राखी प्रत्येक प्रश्नको लागि १.८ मिनेटका दरले १ अङ्क भएको प्रश्नको लागि १.८ मिनेट खर्चनुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

तालिका नं. ३

प्रश्न सङ्ख्या, अङ्कभार र समय निर्धारण तालिका

प्रश्न नं.	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	
अङ्कभार	३	३	४	२	२	३	१	३	४	४	५	५	४	४	८	४	८	८
समय	५	५	७	४	४	५	२	५	७	७	९	९	७	७	१५	७	१५	१५

माथि उल्लिखित तालिका विश्लेषण गर्दा अङ्क र समयको विश्लेषण भएको छ । यहाँ ३ अङ्क प्राप्त गर्न ५ मिनेट ४ सेकेन्ड त्यस्तै ४ अङ्क प्राप्त गर्न २ मिनेट ५ अङ्क प्राप्त गर्न ९ मिनेट र ८ अङ्क प्राप्त गर्न १४ मिनेट ४ सेकेन्ड समय खर्चनुपर्ने देखिन्छ, यसरी प्रश्नको अङ्कभार अनुसार समय पनि क्रमशः बढाउँदै राखिएकोले अङ्कभार र समय निर्धारणमा सन्तुलन रहेको देखिन्छ ।

४.१.१.२ व्याकरण विधा र अङ्कभार

विशिष्टीकरण तालिका २०६९ मा उल्लेख भए अनुसार व्यावहारिक सिपको मूल्याङ्कनका लागि व्याकरण विधाबाट कुल पूर्णाङ्क छुट्याएको छ । यस अन्तर्गत शब्दवर्ग कारक र विभक्ति, काल, पक्ष र भाव, वाक्य परिवर्तन जस्ता व्याकरणिक विधाबाट प्रश्न सोधिएको छ । जसका लागि कुल पूर्णाङ्कको निम्न प्रतिशत अङ्कभार वितरण गरी उल्लेख भए अनुसारको प्रश्नहरू सोधिनुपर्ने कुरा विशिष्टीकरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ :-

तालिका नं. ४

व्याकरण विधा र अङ्कभार तालिका

क्र.सं.	विधा	प्रश्न संख्या	अङ्कभार
१.	शब्दवर्ग	६	०.५×६=३
२.	शब्द पहिचान	६	०.५×६=३
३.	वाक्यमा प्रयोग	४	१ × ४=४
४.	शुद्ध लेखन	२	२×२=४
५.	शब्दवर्ग	६	०.५×६=३
६.	कारक	१	१×१=१
७.	धातु, काल, पक्ष	६	०.५×६=३
८.	वाक्य परिवर्तन	४	१ × ४=४
९.	काल	१	१ × ४=४
		३६	२९ (२९.७५%)

माथि उल्लेखित तालिकाको आधारमा हेर्दा जम्मा ३६ ओटा प्रश्न रहेको छ । व्याकरण पक्षको प्रत्येक प्रश्नलाई ०.५, १ र २ अङ्कका दरले अङ्कभार निर्धारण गरिएको छ । यसरी हेर्दा सम्पूर्ण प्रश्नहरू मध्ये व्याकरण विधालाई जम्मा २९ अङ्कभार दिइएका छन् । साथै व्याकरण विधाले कुल अङ्कभारको २९.७५% अङ्क व्याकरण विधामा दिइएका छन् ।

४.१.१.३ संक्षिप्त प्रश्नोत्तर र अङ्कभार

विषयवस्तुको गहिराइमा पुगेर ज्ञान र तर्कको आधारमा निश्चित रूपमा दिइने उत्तरको प्रश्न नै संक्षिप्त प्रश्न हो । यस प्रश्नपत्रमा कथा, कविता, जीवनी, निवेदन आदि विधाबाट संक्षिप्त प्रश्न निर्माण गरिएको छ। यस प्रश्नपत्रमा जीवनी र निवेदन वैकल्पिक विधाबाट ४ अङ्क, कविताबाट ४ अङ्क, कथा, विधाबाट २ ओटा प्रश्नलाई ४/४ अङ्कले १२ अङ्क प्रदान गरिएको छ । कुल प्रश्नको ८ ओटा प्रश्न संक्षिप्त प्रश्नमा रहेको छ, जस

मध्ये ३ ओटा प्रश्न वैकल्पिकमा रहेको हुनाले ५ आटा प्रश्नको मात्र उत्तर दिनुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । संक्षिप्त प्रश्नको अङ्कभारलाई निम्नानुसार तालिकाद्वारा स्पष्ट पार्न सकिन्छ :-

तालिका नं. ५

संक्षिप्त प्रश्नको अङ्कभार तालिका

क्र.सं.	प्रश्न	विधा	प्रश्न संख्या	उत्तर दिने संख्या	अङ्कभार	प्रश्न किसिम
१.	१२	जीवनी/निवेदन	२	१	४	व्यावहारिक लेखन
२.	१३	कविता	२	१	४	भावविस्तार
३.	१४	कथा	३	२	४×२=८	तार्किक
४.	१५	कथा	१	१	४	तार्किक
			८	५	२० (१५%)	

यसरी संक्षिप्त प्रश्नमा १२, १३, १४, १५ नम्बरको प्रश्नमा जम्मा ८ ओटा प्रश्न उत्तर दिनुपर्ने ५ ओटा जम्मा अङ्कभार २० र अङ्कभार प्रतिशत १५% रहेको छ।

४.१.१.४ पठनबोध र अङ्कभार

पढेर बुझ्ने र सोही आधारमा उत्तर लेख्ने विधा पठनबोध हो । यस्तो प्रश्नमा प्रश्नपत्रमा नै पाठको आंशिक भाग दिइएको हुन्छ । यस प्रश्नपत्रमा पठनबोध प्रश्नको अङ्कभार निम्नानुसार तालिकाद्वारा स्पष्ट पार्न सकिन्छ :-

तालिका नं. ६

पठनबोध र अङ्कभार तालिका

क्र.सं.	विधा	प्रश्नको प्रकार	प्रश्न सङ्ख्या	अङ्कभार
१.	प्रबन्ध	बोध/प्रश्नोत्तर	५	५
२.	प्रबन्ध	बुँदा टिपोट	१	५
				१० (७.५%)

माथि उल्लेखित तालिका प्रश्नपत्रमा प्रबन्ध विधाबाट आंशिक पाठको विषयवस्तु भिकिएको छ । जसमा बोध प्रश्नोत्तर र बुँदा टिपोट गरी २ किसिमका प्रश्नहरू रहेका छन् । बोध प्रश्नोत्तर १ अङ्कका दरले ओटा र बुँदा टिपोट ५ अङ्क गरी जम्मा १० अङ्क पठनबोध विधामा राखिएको छ । कुल अङ्कभारको ७.५% अङ्कभार पठनबोध विधामा राखिएको छ ।

४.१.१.५ लामो उत्तर र अङ्कभार

यस प्रश्नपत्रमा लामोउत्तर आउने प्रश्नहरू प्रबन्ध र जीवनी विधाबाट राखिएको छ । जसलाई निम्न तालिकाद्वारा स्पष्ट पार्न सकिन्छ :-

तालिका नं. ७

लामो उत्तर र अङ्कभार तालिका

क्र.सं.	विधा	प्रश्न संख्या	उत्तर दिनुपर्ने	अङ्कभार	प्रतिशत
१.	प्रबन्ध	१	१	८	६%
२.	जीवनी	१			
३.	निबन्ध	३	१	८	६%
	जम्मा	५	२	१६	१२%

यसरी माथि उल्लेखित तालिकालाई हेर्दा लामो उत्तरको लागि प्रबन्ध र जीवनी विधाबाट २ ओटा वैकल्पिक प्रश्न मध्ये १ ओटा र निबन्ध विधाबाट ३ ओटा वैकल्पिक प्रश्नबाट १ ओटा गरी जम्मा ५ ओटा प्रश्नबाट २ ओटा प्रश्नको लामो उत्तरात्मक प्रश्न दिइएको छ । जसमध्ये जम्मा १६ अङ्कभार र कुल अङ्कभारको १२% अङ्कभार लामो उत्तरमा दिएको छ ।

यसरी सम्पूर्ण प्रश्नको अङ्कभार अध्ययन गर्दा व्याकरण विधाबाट छोटो उत्तरात्मक प्रश्न भएकाले ०.५ र १ अङ्कका दरले, संक्षिप्त प्रश्नोत्तरका लागि ४ अङ्क र लामो उत्तरको लागि ८ अङ्क गरी अङ्कभार निर्धारण गरिएको छ । यसैगरी कुल अङ्कभारको आधारमा व्याकरण विधाबाट २९ अङ्कभार २१.७५ प्रतिशत संक्षिप्त प्रश्नबाट २० अङ्कभार १५ प्रतिशत, पठनबोध प्रश्नबाट १० अङ्कभार ७.५ प्रतिशत र लामो प्रश्नोत्तरबाट १६

अङ्कभार १२% राखिएको छ । यसरी लामो प्रश्न भन्दा संक्षिप्त छोटो प्रश्नको सङ्ख्या बढी भएको कारण अङ्कभार पनि बढी राखिएको छ ।

४.१.२ आन्तरिक र बाह्य आधारमा प्रश्नपत्रको विश्लेषण

प्रश्नपत्र विद्यार्थीको शैक्षिक उपलब्धि मापन गर्ने महत्वपूर्ण आधार हो । एक शैक्षिक सत्र भरिमा शिक्षण सिकाइ गरिएको ज्ञान, सिप, परिक्षणको लागि निश्चित समयमा उपलब्धि प्राप्त गर्नको लागि पाठ्यपुस्तकमा भएको सम्पूर्ण विषयवस्तुलाई समेटिएर सीमित प्रश्नपत्रको निर्माण गरिन्छ । प्रश्नपत्र विषयसँग सम्बन्धित विशेषज्ञहरुद्वारा निर्माण गरिने भएकाले अङ्क, समय, प्रश्न सङ्ख्या आदि मिलाई निर्माण गरिन्छ । प्रश्नपत्र निर्माण गर्दा विविध पक्षलाई ध्यान दिइन्छ ती मध्ये प्रश्नपत्रको गुण वा विशेषतालाई आन्तरिक र बाह्य आधारमा मुख्य गरी बाँडिएको पाइन्छ । यसरी प्रश्नपत्रको आन्तरिक र बाह्य गुणलाई निम्नानुसार विश्लेषण गर्न सकिन्छ :-

४.१.२.१ बाह्य आधारमा प्रश्नपत्रको विश्लेषण

प्रश्नपत्रको बाह्य आधार भन्नाले प्रश्नपत्रको रूपरेखा, आकारलाई बुझाउँछ । बाह्य आधारमा विश्लेषण गर्नु भनेको प्रश्नपत्रको रूपविधान, आकृतिगत पक्षलाई दर्शाउँछ । प्रश्नपत्रको बाह्य गुणमा प्रश्नपत्रको स्वरूप, अंक विभाजन समय निर्धारण, भाषा, प्रस्तुती र अनुक्रम आदिलाई केलाउने काम गरिन्छ ।

४.१.२.१.१ प्रश्नपत्रको स्वरूप

स्वरूप भनेको अनुहार वा आकार प्रकार हो । जसले प्रश्नपत्रको अन्तिम सम्मको आंशिक जानकारी दिने गरिन्छ । प्रश्नपत्रको स्वरूप अन्तर्गत शीर्षभाग, आकार, प्रश्नसङ्ख्या, पृष्ठ, कागज, छपाइ सम्बन्धी पक्षहरु पर्दछ । हरेक वस्तुप्रति केन्द्रित गराउने पक्ष बाह्य रूपले नै गर्ने भएकाले विद्यार्थीलाई आकर्षित गराउने कार्य प्रश्नपत्रको स्वरूपलपे गर्दछ । त्यसैले स्वरूपलाई प्रश्नपत्रको बाह्य आधार मानिन्छ त्यसैले यसको अध्ययन विश्लेषण गर्नु उचित देखिन्छ र अध्ययन गर्ने प्रयास गरिएको छ ।

४.१.२.१.१ शीर्ष भाग

प्रश्नपत्रको शीर्ष भाग सबैभन्दा मुख्य भाग हो । यस भागमा सम्बन्धित संस्थाको नाम स्पष्ट, शुद्ध र ठूला अक्षरमा लेख्नु उचित मानिन्छ । अध्ययन गरिने प्रश्नपत्रको शीर्ष भाग निम्नानुसार रहेको छ :-

संयुक्त परीक्षा समिति, उदयपुर	
वार्षिक परीक्षा-२०७५	
कक्षा : ७ विषय : नेपाली	पूर्णाङ्क : ७५
समय : २ घ. १५ मि.	उत्तीर्णाङ्क : ३०

यस भागमा संस्थाको नाम, जिल्लाको नाम, विषय, कक्षा, पूर्णाङ्क, उत्तीर्णाङ्क र समय उल्लेख गरिएको पाइन्छ ।

४.१.२.१.२ उपशीर्ष भाग

शीर्ष भाग भन्दा अलिक तल अक्षरको आकार सानो राखेर निर्देशन दिन उपशीर्षक राखिएको हुन्छ । यसले प्रश्नका लागि लिखित निर्देशन दिने कार्य गर्दछ । यस खण्डमा निम्न भाग पर्दछ :-

(क) समय (ख) कक्षा (ग) समय (घ) पूर्णाङ्क (ङ) उत्तीर्णाङ्क

प्रस्तुत अध्ययनमा उपयोग गरिएका प्रश्नपत्रहरूको उपशीर्ष भागको प्रस्तुतिकरणलाई तालिकामा देखाउन सकिन्छ :-

तालिका नं. ८

उपशीर्ष भागमा एकाइ तालिका

विषय	कक्षा	समय	उत्तीर्णाङ्क	पूर्णाङ्क
नेपाली	७	२ घ. १५ मि.	३०	७५

माथि उल्लेखित तालिका हेर्दा नेपाली विषयको प्रश्नपत्र कक्षा ७ (सात) को लागि तयार गरिएको देखिन्छ। परीक्षा समयको लागि २ घण्टा १५ मिनेट समय निर्धारण गरिएको छ भने पूर्णाङ्क ७५ र उत्तीर्णाङ्क ३० रहेको छ ।

४.१.२.१.१.३ आकार

प्रश्नपत्र लामो, मध्यम, छोटो खालको बनाउने कुरा नै आकार हो । प्रश्नपत्र यस्तै हुनुपर्छ भन्ने सैद्धान्तिक मान्यता नभए पनि भद्दा किसिमको हुनु राम्रो मानिदैन । प्रश्नको प्रकृति, परीक्षण, उद्देश्य, समय, प्रश्न सङ्ख्याको आकार पृष्ठसङ्ख्या, प्रश्नपत्रको लम्बाइ, चौडाइ आदिले महत्वपूर्ण भूमिका खेल्दछ । त्यसैले आकार मध्यम स्तरीयहुनुराम्रो मानिन्छ । यस दृष्टिले हेर्दा अध्ययन गरिएको प्रश्नपत्र उपयुक्त नै मानिन्छ ।

४.१.२.१.१.४ प्रश्न सङ्ख्या

प्रश्नपत्रमा प्रश्न सङ्ख्याले पनि महत्वपूर्ण भूमिका खेल्दछ । यदि परीक्षा समय थोरै र प्रश्न सङ्ख्या धेरै भएमा सबै प्रश्नको उत्तर लेख्न नसक्ने हुन्छ । यस्तो अवस्थामा उपयुक्त प्रश्नपत्र भएपनि प्रश्न सङ्ख्या धेरै भएमा सोचे जस्तो नतिजा ल्याउन सकिदैन र परीक्षा प्रभावकारी नहुनुको साथै उपलब्धमूलक हुँदैन । अध्ययन गरिएको प्रश्नपत्र हेर्दा जम्मा १७ ओटा प्रश्नहरू रहेका छन् । जसमध्ये १२ ओटा अनिवार्य प्रकृतिको छ भने ५ ओटा ऐच्छिक/वैकल्पिक प्रकृतिको प्रश्न रहेको छ ।

४.१.२.१.१.५ प्रश्न र पृष्ठ

स्वरूपका दृष्टिले एउटै प्रश्नपत्रलाई दुई ओटा पृष्ठमा राख्नु मानिदैन तर उपप्रश्नहरू कहिलेकाही राख्नुपर्ने अवस्था पनि हुन्छ । यसले विद्यार्थीहरू भुक्किने सम्भावना रहन्छ र प्रश्नपत्रको स्वरूप पनि बिग्रिन्छ । एउटा प्रश्नको निर्देशन अर्को पृष्ठमा भयो भने परीक्षार्थी अलमलमा पर्न सक्छ । यस अध्ययनमा उपयोग गरिएका प्रश्नपत्रमा ४ ओटा पृष्ठ रहेको र सङ्केतको रूपमा क्रमशःमात्र उल्लेख गरिएको र पृष्ठ सङ्ख्या उल्लेख गरिएको छैन जसले गर्दा परीक्षार्थीलाई पाना पल्टाउनु पर्ने भन्भट र अलमल स्थिति रहेको छ ।

४.१.२.१.१.६ कागज

प्रश्नपत्रको स्वरूपलाई कागजको स्तरले पनि प्रभाव पारेको हुन्छ । सादा, रङ्गीन जुनसुकै उपयुक्त भएपनि रङ्गिन कागजको प्रयोग गर्दा अक्षर बढी आकर्षक र सुन्दर बनाउन मद्दत गर्ने रङ्गको प्रयोग गर्नु राम्रो हुन्छ । अध्ययन गरिने प्रश्नपत्र हेर्दा सेतो कागजमा कालो मसीको प्रयोग गरी छपाइ गरिएको छ । कागज पनि पातलो रहेको छ

पल्टाउदा पनि च्यातिन सक्ने सम्भावना देखिन्छ । त्यसैले कागजको स्तर पनि मध्यम खालको रहेको छ ।

४.१.२.१.२ प्रश्नपत्रको निर्देशन

निर्देशन तयार गर्दा परीक्षाको उद्देश्य उत्तरका आधार र उत्तर दिने तरिका प्रश्नपत्रमै उल्लेखित हुनुपर्दछ । निर्देशनमा सरलता, स्पष्टता, भाषिक शुद्धता र वस्तुगतता जस्ता विशेषता हुन आवश्यक हुन्छ । निर्देशन अस्पष्ट, अशुद्ध र जटिल भयो भने प्रश्न एवम् परीक्षणीय उद्देश्यहरुनै कार्यविहिन हुन्छ । यसका साथै प्रश्न सङ्केत निर्देशन चिन्ह, पृष्ठ निर्देशन, विकल्प निर्देशन आदिले प्रश्नलाई स्पष्ट, आकर्षक र उद्देश्यमूलक बनाउन भूमिका खेल्दछ । तसर्थ प्रश्नपत्रमा निर्देशन आवश्यक रहेको देखिन्छ । यस आधारमा प्रतिनिधि प्रश्नपत्रको स्थिति निम्न देखिन्छ :-

४.१.२.१.२.१ शीर्ष निर्देशन

प्रश्नपत्रको शीर्ष भागमा रहने समग्र प्रश्नहरुको मूल निर्देशन नै शीर्ष निर्देशन हो । समय, सीमा र प्रश्नको प्रकृति अनुसार निर्देशन सरल र वस्तुनिष्ठ तरिकाले गरिनु पर्दछ ।

४.१.२.१.२.२ प्रथम निर्देशन

प्रत्येक प्रश्नको निर्देशनले प्रश्नको आशय, उद्देश्य, प्रक्रिया तथा सीमाहरु निर्धारण गरेको हुन्छन् । प्रश्नलाई स्पष्ट, उद्देश्यपूर्ण वैध, सरल एवम् प्रभावकारी बनाउन प्रश्न निर्देशन सहायक हुन्छ । निर्देशन बिनाको प्रश्न अस्पष्ट, अन्योलपूर्ण, अपूर्ण, जटिल र अवैध हुन्छ । यसै गरी कुन प्रश्नको उत्तर कति लामो वा छोटो लेख्ने, उपप्रश्न भए ती मध्ये कति ओटाको उत्तर दिने भन्ने कुरा प्रश्न निर्देशनले स्पष्ट पार्नु पर्दछ । यस आधारमा हेर्दा सङ्कलन गरिएको प्रश्नपत्रको स्थिति सन्तोषजनक नै देखिन्छ ।

४.१.२.१.२.३ विकल्प निर्देशन

भाषाको प्रश्न निर्माण गर्दा विकल्प छनोट गर्ने व्यवस्था राम्रो मानिदैन तर विद्यार्थीहरुलाई सरल होस् भन्ने हेतुले विकल्प सहित प्रश्नहरु बनाउने प्रचलन रहेको छ । विकल्प निर्देशनलाई स्पष्ट पार्न वा अथवा भनि रोज्ने स्थिति सिर्जना हुँदा पहिलो प्रश्नको

अन्त्यपछि दोस्रो पङ्क्ति स्पष्ट देखिने गरी लेखेर मात्र विकल्प प्रश्न लेख्ने अवस्था मिलाउनु पर्दछ । अर्को थरीका विकल्पका अङ्क वा अक्षरमा दिने प्रचलन पनि देखिएको पाइन्छ । जस्तै ३ ओटा प्रश्न हुँदा कुनै एक प्रश्नको जवाफ दिनुपर्ने हुन्छ । यस्तो अवस्थामा एकरूपता हुनुपर्दछ । उक्त आधारमा हेर्दा प्रश्नपत्रमा निम्नानुसार व्यवस्था पाइन्छ :-

जस्तै: प्रश्न नं. १२ मा अथवा भनि विकल्प निर्देशन दिइएको छ भने १३, १४, १६ र १७ नं. मा सङ्ख्याको आधारमा विकल्प निर्देशन रहेको पाइन्छ ।

४.१.२.१.२.४ पृष्ठ निर्देशन

पृष्ठ भन्नाले पानालाई बुझाउँछ । भाषा विषयका प्रश्नहरू केही लामा हुने भएकाले एउटै पृष्ठमा नअटाउन सक्छ त्यसैले एक भन्दा बढी पृष्ठको प्रयोग गर्नुपर्ने हुन्छ । अर्को पृष्ठमा पछि छ भनि जानकारी दिन र प्रश्नको समाप्ति भएको जानकारी दिन पृष्ठ निर्देशनको आवश्यक हुन्छ । प्रश्नपत्रमा कुनै पाना छुट भएको, प्रश्नको केही भाग अर्को पृष्ठमा भएको कुरा जानकारी दिन समेत पृष्ठ निर्देशन महत्वपूर्ण मानिन्छ । यसबाट परीक्षार्थी र परीक्षक दुवै भुक्तिकने सम्भावनाबाट मुक्त हुन्छ । पृष्ठ निर्देशनको जानकारी दिन पृष्ठको अन्तिम भागमा क्रमशः १, २, ५ दिने प्रचलन रहेको छ ।

यसरी हेर्दा अनुसन्धान गर्न प्रयोग गरिएको प्रश्नपत्रको अन्तिममा क्रमश मात्र राखिएको छ । यसो गर्दा सबै पृष्ठमा क्रमश लेख्दा कुन कताको भन्ने भुक्तिकने सम्भावना हुन्छ । त्यसैले पृष्ठ निर्देशनमा बेवास्था गरेको देखिन्छ । यसबाट विद्यार्थी तथा परीक्षकलाई अन्योल एवम् शङ्काको स्थिति उत्पन्न हुन्छ ।

४.१.२.१.२.५ अङ्क निर्देशन

प्रश्नपत्रको शीर्ष भागमा पूर्णाङ्क तथा उत्तीर्णाङ्क अङ्क निर्देशन गर्नु आवश्यक हुन्छ । जसले गर्दा विद्यार्थीहरूलाई पनि कति अङ्क ल्याउन सके पास हुने र फेल हुने भन्ने जानकारी हुन्छ । यस अध्ययनमा उपयोग गरिएका प्रश्नपत्रको पूर्णाङ्क, उत्तीर्णाङ्क तथा समयलाई तालिका नं. ४ मा नै उल्लेख गरिसकेको छ । सोही पूर्णाङ्कलाई आधार बनाई प्रश्नहरूको अङ्क निर्देशन गरिन्छ । यसले प्रश्नको उपयुक्तता र औचित्यलाई ध्यान दिइ हरेक प्रश्नको उत्तर दिए बापत कति अङ्क प्राप्त गर्ने सङ्केत गर्दछ । यसले परीक्षार्थीलाई

प्रश्नको मूल्य अनुसार समयको सीमामा बाँध्न सहयोग गर्दछ । उक्त आधारमा प्रश्नपत्रको निर्देशन निम्नानुसार छ :-

तालिका नं. ९
अङ्क निर्देशन तालिका

प्रश्न नं.	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७
अङ्कभार	३	३	४	४	३	१	३	४	४	५	५	४	४	८	४	८	८

४.१.२.१.३ प्रस्तुति र अनुक्रम

परीक्षणका लागि तयार गरिएका प्रश्नहरूको रखाइ नै प्रस्तुति अनुक्रम हो । नेपाली भाषाका पाठ्यपुस्तकका आधारमा हेर्दा व्याकरण परीक्षणको लागि शब्दार्थ, पहिचान वाक्यमा प्रयोग, शुद्धिकरण, शब्दवर्ग, काल, पक्ष, भाव, कारक, विभक्ति रहेको छ भने पाठ्यवस्तु ज्ञान, सिपको परीक्षणको लागि बुँदा टिपोट, कथा, कविता, जीवनी, चिठी लेखन, भाव विस्तार, संक्षिप्त तथा विवेचनात्मक निबन्ध लेखन आदि प्रश्नको रखाइ सरलबाट जटिलतिरका क्रममा राख्न आवश्यक छ । प्रतिनिधि प्रश्नपत्रमा पनि प्रश्नको अनुक्रम सरलदेखि जटिल क्रममा सन्तुलन रूपमा नै राखिएको देखिन्छ । प्रश्नपत्रको अनुक्रमलाई निम्न तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :-

तालिका नं. १०

प्रश्न र अनुक्रम तालिका

क्र.सं.	प्रश्नका प्रकार	प्रश्न संख्या
१	अर्थ लेखन	६
२	शब्द पहिचान	६
३	वाक्यमा प्रयोग	३
४	शुद्धीकरण	२
५	शब्दवर्ग	१
६	काल, भाव, पक्ष	६
७	वाक्य परिवर्तन	४
८	वाक्य रचना	१
९	बोध प्रश्नोत्तर	५
१०	बुँदा टिपोट	१
११	जीवनी/निवेदन	१
१२	भाव विस्तार	१
१३	संक्षिप्त प्रश्न	२
१४	तार्किक सिप	१
१५	विवेचनात्मक	१
१६	निबन्ध	१
१७		

प्रस्तुत तालिकामा प्रश्नपत्रमा आधारित प्रश्न अनुसार अनुक्रम सरलदेखि जटिल क्रममा राखिएको छ, त्यसैले अनुक्रमको आधारमा प्रश्नपत्र ठिकै देखिन्छ ।

४.१.२.१.४भाषा

नेपाली विषयको शिक्षण सिकाइ नै भाषा सिकाइ हो । भाषाले कुनै पनि भनाइलाई प्रकाश पार्ने कार्य गर्दछ । भाषामा प्रयोग हरेक शब्दको अर्थ बोकेको हुन्छ । त्यसैले कुनै एउटा शब्द गलति भएमा भाषाको अर्थ अनर्थ हुने गर्दछ । प्रश्नपत्रमा भाषा अत्यन्त

महत्वपूर्ण छ । यदि भाषामा एउटा मात्र अक्षर छुट्यो वा बढी भयो भने अर्थ अर्कै हुन्छ र त्यसको सही उत्तर आउँदैन तसर्थ प्रश्नपत्रमा वर्ण विन्यास पदयोग र पदवियोग जस्ता थुप्रै त्रुटिहरू रहेको देखिन्छ । जसलाई निम्नानुसार चर्चा गरिएको छ :-

४.१.२.१.४.१ वर्णविन्यासगत त्रुटि

वर्ण विन्यास सम्बन्धी त्रुटि भन्नाले शब्दको अक्षर, हिज्जे, वर्णगतत्रुटिलाई बुझिन्छ । यस प्रश्नपत्रमा रहेको त्रुटिहरू निम्नानुसार छन् :-

त्रुटि	हुनुपर्ने
रअव्यय	र अव्यय
हनुपर्छ	हुनुपर्छ
बिचमा	बिचमा
प्रतिक	प्रतीक
प्राथना	प्रार्थना

४.१.२.२ आन्तरिक आधारमा प्रश्नको विश्लेषण

प्रश्नपत्रको निर्माणमा पाठ्यक्रम पाठ्यपुस्तक र विशिष्टीकरण तालिकाको महत्वपूर्ण भूमिका हुन्छ । आन्तरिक वैधताले नै प्रश्नपत्रको वास्तविक स्वरूपलाई निर्धारण गर्दछ । कतिपय अवस्थामा बाह्य स्वरूपले पनि आन्तरिक स्वरूपलाई प्रभावित गर्ने गर्दछ तर बाह्य वैधतालाई प्रश्नपत्रको आन्तरिक बनावटले परीक्षणको दिशा निर्धारित गरी सीमाङ्कन र मूल्याङ्कनको उद्देश्य प्राप्त गराउन समेत मार्ग निर्देशन गर्दछ । त्यसकारण कुनै पनि प्रश्नको उद्देश्यपरकता, प्रभावकारिता, स्तरयुक्तता, प्रक्रियागत तथा विषयगत उपयुक्तताको मापन प्रश्नपत्रको आन्तरिक बनावटमा भर पर्दछ (पौडेलर शर्मा, २०६०:३६) ।

४.१.२.२.१ पाठ्यक्रमको अनुरूपता

पाठ्यक्रमको अनुरूपताका आधारमा विषयवस्तुको उद्देश्य र प्रश्न, विषयवस्तुको सीमा, विधाको अङ्कभार, भाषिक सिप आदिलाई ख्याल गरी प्रश्नपत्र निर्माण गर्नुपर्दछ । यहाँ ती आधारहरूलाई नै अवलम्बन गरी विश्लेषण गर्ने प्रयास गरिएको छ :-

४.१.२.२.१.१.१ भाषिक सिपगत आधारमा प्रश्नपत्रको विश्लेषण

भाषा शिक्षण भनेको भाषा बारे शिक्षण नभइ भाषिक सिपको शिक्षण हो । भाषामा सुनाइ, बोलाइ, पढाइ, लेखाइ यी चार ओटै सिपमा दक्षता हासिल गर्नु नै भाषा शिक्षण हो । परीक्षार्थीको भाषिक क्षमता तथा स्तर मापन गर्ने प्रकृतिका प्रश्नहरु समावेश गर्न सकेमा मात्र नेपाली विषयको निर्दिष्ट उद्देश्य हासिल हुन्छ । प्रश्नपत्रमा भाषिक सिपहरुको उपयुक्त समायोजन गरेमा मात्र प्रश्नपत्र वैध हुन्छन् । यी चार ओटै सिपका आधारमा प्रश्नपत्रलाई निम्नानुसार विश्लेषण गर्न सकिन्छ :-

४.१.२.१.१.१.१ सुनाइ र बोलाइ सिप

भाषिक विकासको प्रथम चरण नै सुनाइ सिप हो । सुनाइ बिना बोलाइ, पढाइ र लेखाइ सिपको विकास गर्नसकिदैन । सुनाइ सिपमा कमजोर भएमा अन्य सिपमा सिकारु स्वतः कमजोर हुन्छ । शिक्षण गरिसके पश्चात प्रश्नोत्तर विधिबाट सुनाइ सिपको परीक्षण गर्न सकिन्छ । उच्चारण परीक्षणले पनि सुनाइ सिपको विकासमा सहयोग गर्दछ । किनभने व्यक्तिले जस्तो उच्चारण गरिन्छ त्यस्तै सुनिन्छ त्यसैले सुनाइ सिप विकासमा उच्चारण पक्षको विशेष महत्व रहन्छ । तर पाठ्यक्रममा सुनाइ सिपको विकासलाई हुन सकेको देखिदैन । परीक्षण गर्दा पनि सुनाइ सिपको विकासको लागि प्रश्न निर्माण खासै नरहेको देखिन्छ । साथै प्रयोगात्मक रूपमा पनि नेपाली विषयको परीक्षा सञ्चालन भएको पाइदैन त्यसैले भाषा विषयको प्रश्न निर्माण कार्यमा बेवास्ता देखिन्छ ।

बोलाइ सुनाइपछि प्राप्तहुने महत्वपूर्ण सिप हो । सुनाइपछि सबैभन्दा बढी समय बोलाइ सिपमा खर्च हुने गर्दछ किनभने हरेक अक्षर वा शब्दको उच्चारण फरक-फरक हुने गर्दछ । कतिपय बालबालिका वा शिक्षकहरुमा पनि शारीरिक अवस्था कमजोर वा उच्चारण क्षमता कमजोर भएका कारण सही बोल्दा पनि उच्चारणमा त्रुटि हुने गर्दछ जसले गर्दा प्रश्न स्पष्ट र राम्रो भएपनि सिकाइमा भएको गलति उच्चारणका कारण उत्तर पनि गलति नै लेख्ने गर्दछ । जसले गर्दा नतिजामा पनि कमी आउने देखिन्छ ।

४.१.२.१.१.१.२ पढाइ र लेखाइ सिप

भाषाका चार सीप मध्ये पढाइ पनि तेस्रो महत्वपूर्ण सीप हो । लिखित सामग्रीको वाचन गर्दा गति, यति, लय, आरोह, अवरोह, आघात, बलाघात, हाउभाउ आदिको विशेष र

स्तरीय अभ्यासको लागि वाचन वा पढाइको आवश्यकता पर्दछ । यस शोधप्रस्तावमा प्रयोग गरिएको प्रश्नपत्र पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तकमा आधारित हुने भएकाले कक्षा ७ मा कथा, कविता, प्रबन्ध, संवाद, जीवनी, चिठ्ठी जस्ता क्षेत्रबाट बोध गर्न सकिने कुरा उल्लेखित रहेको छ । त्यसैले पढाइ सिप बोध क्षेत्रबाट प्रश्न नं. १० मा प्रबन्ध विधाबाट १० अङ्कभारको २ ओटा ५/५ अङ्कको प्रश्न समावेश गरिएको छ । यसलाई निम्न तालिकामा देखाउन सकिन्छ :-

तालिका नं. ११

पढाइ सिप र प्रश्न तालिका

प्रश्न क्षेत्र	प्रश्न संख्या	अङ्कभार
बोध	१	५
बुँदा टिपोट	१	५

माथिका तालिकामा उल्लेख बोध प्रश्नबाट ५ अङ्क र बुँदा टिपोट वा सारांश लेखनबाट ५ अङ्कको एउटा प्रश्न समावेश गरिएको छ । यी प्रश्नका लागि विशिष्टीकरण तालिकाको उचित प्रयोग गरिएको छ ।

भाषाको अर्को महत्वपूर्ण सिप लेखाइ सिप हो । लेखाइ सिप दीर्घकालीन र चीरस्थायी हुने भएकाले अन्य सीप मध्ये लेखाइ सीपको सर्वोपरी स्थान छ । मानिसहरुको भाव विचार आदान-प्रदान गर्ने भरपर्दो र विश्वासिलो माध्यमका रूपमा लेखाइ सीपलाई मानिन्छ । साथै मानिसहरुको गहकिला ज्ञान, सिद्धान्त, नियम, भाव, विचार, शब्दको रूपमा सञ्चय गरेर अनन्त कालसम्म सुरक्षित राख्ने माध्यम लेखाइ हो । हाल सिकारुको ज्ञान, सिप, क्षमताको परीक्षण लिखित माध्यमबाटै लिने गरिन्छ । त्यसमा पनि एक किसिमको लेखाइ, लिखित सामग्रीबाट पढेर बोध गरेर लेखिन्छ भने अर्को लेखाइ आफ्ना मनभित्रका भावहरु, तार्किक कुराहरु, सिर्जनात्मक रचनाहरु लिखित माध्यमबाट व्यक्त गरिन्छ । यसरी पठनबोध क्षेत्रबाट कथा कविता, प्रबन्ध, जीवनी, व्याकरणिक नियम आदि विधाबाट प्रश्न सोधिएको छ र अङ्कभार पनि राखिएको छ जसलाई निम्नानुसार तालिकाद्वारा स्पष्ट पार्न सकिन्छ :-

तालिका नं. १२

लेखाइ सिप प्रश्न तालिका

क्र. सं.	विधा	प्रश्नको प्रकार	प्रश्न नम्बर	प्रश्न सं.	दिइएको अङ्क	प्रकृति
१.	व्याकरण	शब्दार्थ	१	६	३	अनिवार्य
२.		शब्द पहिचान	२	६	३	अनिवार्य
३.		वाक्यमा प्रयोग	३	४	४	अनिवार्य
४.		शुद्ध लेखन	४		२	अनिवार्य
५.		शब्द वर्ग	५	४	२	अनिवार्य
६.		कारक/विभक्ति	६		३	अनिवार्य
७.		धातु काल पक्ष	७	६	१	अनिवार्य
८.		वाक्य परिवर्तन	८	४	३	अनिवार्य
९.		काल	९	४	४	अनिवार्य
१०.		बोध	१०	५	४	अनिवार्य
११.	प्रबन्ध	बुँदा टिपोट/सारांश	११	१	५	अनिवार्य
१२.	प्रबन्ध	जीवनी लेखन/निवेदन लेखन	१२	२	५	अनिवार्य
१३.	जीवनी	जीवनी/निवेदन लेखन	१२	२	४	ऐच्छिक
१४.	कविता	भाव विस्तार	१३	२	४	ऐच्छिक
१५.	कथा	सङ्क्षिप्त प्रश्नोत्तर	१४	३	८	ऐच्छिक
१६.		तार्किक	१५	१	४	अनिवार्य
१७.		विवेचनात्मक उत्तर	१६	२	८	ऐच्छिक
		निबन्ध लेखन	१७	३	८	ऐच्छिक

४.१.२.१.१.२ पाठ्यपुस्तकका आधारमा

पाठ्यक्रमको उद्देश्य प्राप्तिलाई सहयोग गर्ने साधन पाठ्यपुस्तक हो । पाठ्यपुस्तक शिक्षण क्षेत्रको भरपर्दो र महत्वपूर्ण सामग्री हो । यसलाई शिक्षण एवम् विद्यार्थी दुवैले उत्तिकै उपयोग गर्दछ । पाठ्यक्रम विस्तृत र सैद्धान्तिक किसिमको हुने भएकोले मुख्य-मुख्य विषयवस्तु लिएर विद्यार्थीको तह अनुसार सरल, सहज भाषामा पाठ्यपुस्तकमा समावेश गरी

निश्चित ज्ञान, सिप र अभिवृद्धिमा केन्द्रित भइ कक्षा ७ को पाठ्यक्रमबाट पाठ्यपुस्तकमा तयार पारिएको छ । विद्यार्थीको उमेर, रुचि, क्षमता र मनोवैज्ञानिक पक्षमा विशेष ध्यान दिएर उनीहरूको मूल्याङ्कनको लागि प्रश्नपत्र निर्माण गर्न समेत पाठ्यपुस्तकबाट हुबहु हुनुपर्छ भन्ने होइन तर पनि हाम्रा शिक्षण क्षेत्रमा पाठ्यपुस्तकमा रहेको विषयवस्तुलाई नै समेटिएर त्यसै अनुसार प्रश्न निर्माण गर्ने भएकाले सबै तहका प्रश्नपत्रहरू पाठ्यपुस्तकमा नै आधारित रहेको पाइन्छ । शोध गर्न प्रयोग गरिएको प्रश्नपत्रलाई अध्ययन गर्दा सबै प्रश्नहरू पाठ्यपुस्तकमा नै आधारित भएको देखिन्छ त्यसैले प्रश्नपत्रको आन्तरिक क्षेत्रमा पाठ्यपुस्तकको महत्वपूर्ण स्थान रहने गर्दछ ।

४.१.३ विशिष्टीकरण तालिकाका आधारमा विश्लेषण

पाठ्यक्रमले तोकिएका उद्देश्यहरू पूरा भए वा भएन भन्ने कुराको लेखाजोखा गर्न मूल्याङ्कन गरिन्छ । मूल्याङ्कन प्रक्रियालाई योजनाबद्ध तथा प्रभावकारी बनाउने महत्वपूर्ण साधन विशिष्टीकरण तालिका हो । परीक्षामा प्रयोग गरिने प्रश्नपत्र निर्माणको मुख्य आधार विशिष्टीकरण तालिका हो । परीक्षासञ्चालन गर्नु अघि प्रश्नपत्र निर्माण गर्ने क्रममा कुन कुन विधाबाट कति ओटा कस्ता सिप परीक्षणको लागि कस्तो किसिमको प्रश्न निर्माण गर्ने प्रश्नको र समयको निर्धारण कति राख्ने आदि सम्पूर्ण कुराको पूर्व तयारी तालिकालाई विशिष्टीकरण तालिका भनिन्छ । भिन्न तहमा भिन्न किसिमको हुने विशिष्टीकरण तालिका सैद्धान्तिक किसिमको हुने गर्दछ । पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तकमा समावेश भएको सम्पूर्ण पक्षलाई समेटिएर निश्चित प्रश्न निर्माण गर्ने, प्रश्नपत्रमा स्तरीयता, प्रभावकारिता र गुणस्तरीयता प्रदान गर्न विशिष्टीकरण तालिका अति नै महत्वपूर्ण रहेको देखिन्छ। हचुवाका भरमा प्रश्नपत्र निर्माण गर्दा सम्पूर्ण पक्षलाई समेट्न सकिएको हुँदैन जसले गर्दा परीक्षा प्रणालीलाई गुणस्तरीय र स्तरीयतामा कमी हुने गर्दछ । त्यसैले नेपाली भाषाका प्रश्नपत्र निर्माण गर्दा भाषाका चार आठौँ सीपलाई समेटिएर कुन कुन विधाबाट कस्ता प्रकृतिका कुन सीप परीक्षणको लागि, कति ओटा प्रश्न निर्माण गर्ने, प्रत्येक प्रश्नको अङ्कभार र समय निर्धारण आदि बारे सम्पूर्ण जानकारी विशिष्टीकरण तालिकाले गर्ने भएकाले यो तालिका परीक्षा प्रणालीको नक्साङ्कनको रूपमा समेत कार्य गर्ने गर्दछ । त्यसैले विशिष्टीकरण तालिका प्रश्नपत्र निर्माण गर्नु पूर्व नै तयार गर्नुपर्ने हुन्छ ।

यो शोधपत्र २०६९ को आधारभूत शिक्षा पाठ्यक्रममा उल्लेखित विशिष्टीकरण तालिकाका आधारित रहेको छ । विशिष्टीकरण तालिका अनुसार पाठ्यवस्तु क्रमशः १ मा शब्दभण्डार रहेको छ, जसमा अर्थ लेखन, शब्द पहिचान वाक्यमा प्रयोग रहेको छ भने २ मा भाषिक शुद्धताका लागि हिजजे वर्णविन्यास रहेको छ । त्यसैगरी ३ मा व्याकरण पक्षको शब्दवर्ग, कारक विभक्ति, काल पक्ष, भाव, वाक्य परिवर्तन र वाक्य रचना रहेको छ । यसरी ४ मा पाठ्यपुस्तकमा आधारित बोध पक्षमा जोड दिइ प्रश्नोत्तर, बुँदा टिपोट र सारांश लेखन प्रश्नहरू रहेको छ, त्यसै गरी ६ मा निर्देशित रचनामा कथा, जीवनी, वादविवाद । संवाद/चिठी लेखन रहेको छ, त्यसैगरी ७ र ८ मा बौद्धिक क्षमता परीक्षणको लागि पाठ्यपुस्तकमै आधारित कथा, निबन्ध, प्रबन्ध, जीवनी आदिबाट प्रश्न निर्माण गरिएको छ र ९ र १० मा बोधका साथै स्वतन्त्र ज्ञानको मौलिक क्षमताको परीक्षणको लागि पाठ्यवस्तुबाटै विवेचना र स्वतन्त्र रचनाको रूपमा कथा, निबन्ध/प्रबन्ध, जीवनीबाट प्रश्न निर्माणका साथै निबन्ध लेखन प्रश्न पनि राखिएको छ ।

यसरी हेर्दा विशिष्टीकरण तालिकाकै आधारमा सम्पूर्ण प्रश्नहरू निर्माण गरिएको छ साथै विशिष्टीकरण तालिकाकै आधारमा समय निर्धारण, अङ्कभार, प्रश्न सङ्ख्या आदि सम्पूर्ण कुरा रहेको देखिन्छ । विशिष्टीकरण तालिकालाई परिशिष्टाङ्क १ मा उल्लेख गरिएको छ ।

प्रयोगात्मक कार्यको लागि विशिष्टीकरण तालिका

प्रयोगात्मक भन्नाले प्राप्त ज्ञानलाई व्यवहारमा उतार्नु अथवा प्रयोगमा ल्याउनु भन्ने बुझिन्छ । नेपाली विषय अध्ययन गर्नु भनेको भाषा सिक्नु हो । भाषा सिकाइ, सुनाइ, बोलाइ, पढाइ, लेखाइ यी चार सिपमा आधारित रहेको छ । भाषामा पूर्णता प्राप्त गर्न यी चार ओटै सिपमा दक्षता हासिल गर्नु पर्दछ । पढाइ र लेखाइ भाषाको सिद्धान्त र नियमसँग सम्बन्धित छ भने सुनाइ र बोलाइ व्यवहार र प्रयोगसँग सम्बन्धित रहेको छ । भाषा सिकाई ज्ञान र सिद्धान्तमा मात्र जोड दिइ पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक निर्माण गरी प्रश्नपत्रको आधारमा मूल्याङ्कन गरेको देखिन्छ तर यो भाषिक सीप परीक्षणको उल्टो परीक्षण हो किनभने भाषा बोलेर सिक्छ, त्यसैले यो भाषिक सीपको मुख्य आधार व्यवहारमा शुद्ध बोल्ने र प्रयोगमा ल्याउनु हो । साथै यसको परीक्षण पनि सोही अनुसार प्रश्नहरू निर्माण गरेर गर्नुपर्दछ । तर हाम्रो शिक्षामा पढाइ र लेखाइमा मात्र सीमित राखिएको देखिन्छ । त्यसैले उच्चारणमा

आधारित सुनाइ र बोलाइ सीपको परीक्षणको लागि प्रयोगात्मक मूल्याङ्कन गर्न अति आवश्यक मानिन्छ । प्रयोगात्मक मूल्याङ्कनको लागि पनि छुट्टै विशिष्टीकरण तालिका निर्माण गरिएको जुन निम्नानुसार रहेको छ :-

तालिका नं. १३

प्रयोगात्मक कार्यको लागि विशिष्टीकरण तालिका

क्र.सं.	सुनाइ र बोलाइ	परीक्षणीय पक्ष	अंकभार	स्पष्टीकरण
१	सुनाइ	श्रुतिलेखन	५	५० शब्द सम्मको कुनै एक अनुच्छेद (दृष्टांश) को श्रुतिलेखन गराउने
२	बोलाइ	मौखिक वर्णन	५	कुनै एक विषयवस्तु चित्र दिई मौखिक वर्णन गर्न वा जाने सुनेको कथा भन्त लगाउने ।
		सस्वर वाचन	१०	पाठ भित्रका ८० शब्द सम्मको गद्यांश (कथा, निबन्ध वा जीवनी) गति यति मिलाई भाव अनुसार सखर पठन गर्ने ।
		उच्चारण	५	पाठमा प्रयुक्त उच्चारणका दृष्टिले समस्यामुलक १० शब्दको उच्चारण गर्न लगाउने ।
			२५	

माथि उल्लिखित विशिष्टीकरण तालिका पाठ्यक्रमको आधारमा निर्माण भएपनि यसको छुट्टै प्रश्नपत्र निर्माण गरिएको पाइदैन । यो प्रयोगात्मक परीक्षा तथा मूल्याङ्कन नेपाली भाषाको लागि त्यति गरिएको पाइदैन । त्यसैले व्यावहारिक पक्षको मूल्याङ्कन कमजोर रहेको छ ।

अध्यायपाँच

निष्कर्ष, सुभावा र उपयोगिता

५.१ निष्कर्ष

प्रश्नपत्रको अध्ययन विश्लेषण पश्चात निकालिएको निचोड नै निष्कर्ष हो । निष्कर्षले प्रश्नपत्रको कमिकमजोरी पत्ता लगाउनुको साथै आवश्यकसुभावा पनि दिनेगर्दछ । समय, परिस्थिति परिवर्तनशील हुने भएकाले समय अनुसारको शैक्षिक गतिविधि पनि परिवर्तन हुने गर्दछ । त्यसैले मूल्याङ्कन प्रक्रियाको प्रश्नपत्रको निर्माणमा पनि पाठ्यवस्तु अनुसार प्रश्ननिर्माण प्रक्रिया परिवर्तन गर्नुपर्ने भएकाले यस्तो अवस्थामा प्रश्नपत्रको अध्ययन विश्लेषणले कमजोरी पक्षलाई हटाएर थप गर्नुपर्ने सुभावाहरु निष्कर्षमा दिने गरिन्छ । जसले गर्दा प्रश्न निर्माणको कुन पक्षमा कस्तो कमजोरी र अनावश्यक थप कुराहरु बारे जानकारी प्राप्त गर्न सहयोग गर्दछ । प्रश्न निर्माणका क्रममा प्रश्नसङ्ख्या, अङ्कभार, समय निर्धारण निर्देशन, प्रश्न रखाइ, ज्ञान बोध तह आदिको शुक्ष्म अध्ययन विश्लेषण गरे पश्चात आएको निष्कर्ष पछिका दिनमा कस्ता प्रश्नहरु निर्माण गर्नु अनावश्यक छ भन्ने सल्लाह सुभावा दिनुका साथै पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक आदिलाई समेत सहयोग पुऱ्याउँछ । यस शोत्रपत्रको अध्ययन विश्लेषण गर्दा प्रश्नपत्रमा भएको समस्यालाई उद्देश्य राखी सोही अनुसार विश्लेषणलाई आधार मानेर १. प्रश्न अनुसार अङ्क निर्धारण, २. विशिष्टीकरण तालिका अनुसार प्रश्नपत्र निर्माण र प्रश्नपत्रको आन्तरिक र बाह्य विशेषताको आधारमा निष्कर्ष निकाल्दा निम्नानुसार रहेको देखियो :-

५.१.१ अङ्कभारको आधारमा

प्रश्नको प्रकृति अनुसार अङ्कभार राख्नु र प्रश्नबाट आएको उत्तर अनुसार अङ्क प्रदान गर्नु नै अङ्कभार हो । प्रश्नहरु व्याकरण, गम्भिरता, तार्किक बोधात्मक, सृजनात्मक, रचनात्मक आदि विभिन्न किसिमका हुन्छ सोही प्रकृति अनुसार समय र गहिराइ तर्क क्षमताको आधारमा आउने उत्तरको आधारमा अङ्क निर्धारण गरिएको हुन्छ । त्यही प्राप्त अङ्कको आधारमा विद्यार्थीको स्तर बौद्धिक क्षमता आदि मापन गरिन्छ, त्यसैले प्रश्नपत्र परीक्षणको विद्यार्थी स्तर निर्धारणको मुख्य आधार अङ्कभारलाई मानिन्छ ।

यसरी यस शोधपत्रमा अध्ययन गरिएको प्रश्नपत्रको अङ्कभार निर्धारण गर्दा प्रश्नको आउने उत्तर अनुसारनै अङ्क प्रदान गरिएको छ । व्याकरणिक पक्षको प्रश्नमा छोटो उत्तर आउने हुँदा प्रत्येक प्रश्नमा ०.५, १ र २ अङ्कका दरले अङ्कभार प्रदान गरिएको छ । साथै पाठ्यपुस्तकमा रहेको कथा जीवनी, चिठी, बुँदा टिपोट, निवेदन आदि बोध तथा तर्कपूर्ण ढङ्गले लेख्ने उत्तर समय पनि बढी लाग्ने भएकाले ४ र ५ अङ्कका आधारमा अङ्कभार राखिएको छ । त्यस्तै पाठ्यपुस्तककै आधारमा भएपनि स्वतन्त्र रूपमा लेखिने लामो उत्तर आउने बौद्धिकताका साथै मौलिक रूपमा लेख्नुपर्ने भएकाले समय बढी खर्चिने भएको हुनाले अरु भन्दा बढी ८/८ अङ्कभार राखिएको छ । आन्तरिक क्षमता र सृजनात्मक क्षमताको मूल्याङ्कन गरिने भएकाले अङ्क पनि बढी राखिएको पाइन्छ । यसरी पूर्णाङ्कको आधारमा सम्पूर्ण प्रश्नको अङ्कभार सन्तुलन नै रहेको देखिन्छ तर १५ नम्बर प्रश्नको उत्तर आउने तरिकाले अङ्क अलिक कम भएको देखिन्छ ।

५.१.२ प्रश्नपत्रको बाह्य आधार

प्रश्नपत्रको बाह्य आधार भनेको प्रश्नपत्रको औपचारिक स्वरूप हो । आकृतिगत वैधताका आधारमा विश्लेषण गर्ने कार्य प्रश्नपत्रको बाह्य पक्षमा गरिन्छ । यस अन्तर्गत प्रश्नपत्रको स्वरूप, प्रश्न सङ्ख्या, प्रश्न र पृष्ठ, कागज, प्रस्तुति र अनुक्रम, भाषा, वर्णविन्यास आदि आधारहरू पर्दछ । यसले प्रश्नपत्रको विभेदकारिता, व्यावहारिकता, विश्वासनीयता जस्ता पक्षमा प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष रूपमा प्रभाव पार्दछ । त्यसैले यी बाह्य आधारहरूको अध्ययन विश्लेषणको निष्कर्ष निम्नानुसार रहेको पाइन्छ :-

प्रश्नपत्रको स्वरूप

प्रश्नपत्रको स्वरूप भन्नाले आकार प्रकारलाई बुझिन्छ । यसले प्रश्नपत्रको आंशिक जानकारी दिने कार्य गर्दछ । यस भित्र शीर्ष भाग, आकार, कागज, छपाइ, पृष्ठ, प्रश्नसङ्ख्या पर्दछ । यस प्रश्नपत्रको शीर्षभाग कक्षा ७ को आधारमा हेर्दा अक्षरको आकार सानो र मधुरो रहेको देखिन्छ । त्यसैले शीर्षभागको भागको अक्षरहरू आकारमा ठूलो र चहकिलो रङ्गले लेख्दा विद्यार्थीहरू आकर्षित हुन्थ्यो । त्यसैगरी शीर्षभागको रखाइ उपयुक्त नै रहेको देखिन्छ । प्रश्न सङ्ख्याको आधारमा समय निर्धारण थोरै देखिन्छ तर ७५ पूर्णाङ्कको मात्र भएकोले समय पनि उपयुक्त नै रहेको पाइयो ।

प्रश्नपत्रको निर्देशन

यस प्रश्नपत्रको शीर्षभागमा रहेको निर्देशनमा समय, कक्षा, विषय, पूर्णाङ्क, उत्तीर्णाङ्क उपयुक्त पाइदैन । प्रश्नको उत्तर छुट्टै उत्तरपुस्तिकामा लेख्नुपर्ने भएकाले प्रश्नपत्रमा मिति उल्लेख गर्न जरुरी देखिन्छ । मिति उल्लेख गर्दा विद्यार्थीहरूलाई उत्तर पुस्तिकामा मितिको समय लेख्न सजिलो हुन्छ अन्यथा कति गतेको परीक्षा हो भनि विर्सिन सक्ने सम्भावना हुन्छ । उत्तरपुस्तिकामा मिति लेख्दा अर्को दिनको परीक्षा सम्भन्धन सहयोग गर्दछ साथै यसरी प्रत्येक परीक्षामा मिति, गते लेख्ने बानीको विकास हुन्छ । अतः यस प्रश्नपत्रमा मिति उल्लेख नगर्नु कमजोरी रहेको छ ।

प्रश्नको निर्देशन हेर्दा प्रश्न सङ्ख्या र उपप्रश्न सङ्ख्या उत्तम नै रहेको छ । प्रश्नको विकल्प निर्देशन हेर्दा लामो उत्तर आउने प्रश्नमा विकल्प प्रश्न दिइएको छ जस्तै १३, १४, १६, १७ नम्बरको प्रश्नमा वा अथवा भनि प्रश्नछनोट गर्न पाउने अवसरप्रदानगरिएको छ । यसरी हेर्दा लामो प्रश्न कठिन हुने भएकाले विकल्प निर्देशन दिनु उपयुक्त नै रहेको छ ।

पृष्ठ र सङ्ख्या

प्रश्न एउटा मात्र पृष्ठमा नअटिने भएकाले अर्को पृष्ठमा पनि राखिएको हुन्छ । धेरै पृष्ठमा प्रश्न राखिएमा विद्यार्थीहरू कुन पछि कुनभनि अलमलमा पर्नसक्ने सम्भावनाहुन्छ । यस अध्ययन गरिएको प्रश्नपत्रमा प्रत्येक पृष्ठमा क्रमश भनि निर्देशन दिइएको छ । प्रश्नहरू २ वटा पेजमा भएको हुनाले क्रमश मात्र हेर्दा विद्यार्थी भुक्किने सम्भावना हुन्छ अझ आधा प्रश्न एउटा पेज पृष्ठमा र आधा अर्कोमा हुँदा प्रश्न छुट्टै सम्भावना हुन्छ जस्तै: प्रश्न नं. १० रहेको छ । यस्तो अवस्थामा प्रत्येक पृष्ठमा क्रमशः पश्चात १, २, ३, ४ अथवा क, ख, ग, घ भनि सङ्केतका रूपमा उल्लेख गर्दा यो भुक्किने समस्या नभई सजिलै छुट्ट्याउन सक्दछ ।

कागज

प्रश्नपत्रको स्वरूपलाई कागजले स्तरीयता प्रदान गर्दछ । यस प्रश्नपत्रको कागज एकदमै कमजोर मध्यम स्तरको रहेको देखिन्छ जसले गर्दा च्यातिन सक्ने सम्भावना हुन्छ । साथै रङ्ग पनि चम्किलो नभई मधुरो रहेको छ । रङ्ग चम्किलो, सेतो र कागज बाक्लो भएमा प्रश्नपत्र आकर्षित, पढ्न सजिलो हुन्छ अझ कागजको रङ्ग विभिन्न किसिमको

रङ्गीविरङ्गी भए प्रश्नपत्रमा स्तरीय, गुणस्तरीय, टिकाउ, आकर्षित हुने गर्दछ । त्यसैले यो प्रश्नपत्रको कागजको स्तर एकदम कमजोर किसिमको रहेको देखियो ।

अङ्क निर्देशन

प्रश्नपत्रको शीर्ष भागमा अङ्क राखिएको हुन्छ । पूर्णाङ्क उत्तीर्णाङ्क आदि अङ्क राखिएको निर्देशन दिइएको हुन्छ । यस प्रश्नपत्रमा प्रत्येक प्रश्नको आधारमा छुट्टाछुट्टै अङ्क राखिएको छ साथै सम्पूर्ण प्रश्नको आधारमा पूर्णाङ्क र उत्तीर्णाङ्क राखिएकोले अङ्क निर्देशन उपयुक्त नै रहेको छ ।

प्रस्तुति र अनुक्रम

प्रस्तुति र अनुक्रम भन्नाले प्रश्नहरू रखाइ भन्ने बुझिन्छ । प्रश्नहरू राख्दा ज्ञान, बोध, सिप आदिलाई मध्यनजर गरी सरलदेखि जटिल क्रममा मिलाएर राख्नु पर्दछ । यस प्रश्नपत्रमा व्याकरण पक्षको शब्दार्थ, वर्णविन्यास, काल, भाव, पक्षको आदिलाई क्रमैसँग राखि पाठ्यवस्तुमा आधारित छोटो, लामो प्रश्नोत्तरहरू क्रमैसँग राखिएको छ । यसरी हेर्दा थोरै अङ्क आउने प्रश्न शुरुमा र त्यसपछि अङ्क बढाउँदै कठिन प्रश्नहरू क्रमैसँग राखिएको देखिन्छ । यसरी कक्षा ७ को प्रश्नपत्र हेर्दा विश्लेषण गर्दा पाठ्यवस्तु वा पाठ्यपुस्तकमा आधारित प्रश्नहरू मात्र राखिएको छ । यसो गर्दा पढेका कुराहरू मात्र मूल्याङ्कन हुन्छ त्यसैले विद्यार्थीको आन्तरिक क्षमता ज्ञान, सिप, क्षमता आदि परीक्षणको लागि पाठ्यपुस्तक बाहिरको प्रश्न राख्दा अझ राम्रो हुन सक्छ । जस्तै: (१) आफूलाई मनपर्ने कविता, कथा, जीवनी आदि लेख्नुहोस् ।

यस्तो प्रश्न राख्दा विद्यार्थीको कुन क्षेत्रमा रुचि छ सो कुराको जानकारी हुने गर्दछ तर यहाँ तोकिएर निबन्ध लेख्ने प्रश्न राखिएको हुँदा अरु क्षेत्रमा रुचि भएको विद्यार्थीको आन्तरिक क्षमताको मूल्याङ्कन गर्न सकिदैन त्यसैले पाठ्यपुस्तक भन्दा बाहिर विद्यार्थीको इच्छाएको प्रश्नको उत्तर आउँदा वैयक्तिक भिन्नताको मूल्याङ्कन हुनुका साथै सिकारुको चौतर्फी विकासमा सहयोग पुऱ्याउन सक्ने किसिमको शिक्षण गर्न प्रश्नपत्रको प्रस्तुति अति नै आवश्यक देखिन्छ । अतः कक्षागत पाठ्यपुस्तकको आधारमा प्रश्नहरूको रखाइक्रम मिलेको देखिन्छ ।

भाषा

नेपाली विषय पढ्नुको अर्थ भाषा सिक्नु हो । भाषा बोलीसँग सम्बन्धित हुन्छ त्यसैले उच्चारण वर्णविन्यास आदि थुप्रै व्याकरणिक पक्षहरु रहेको हुन्छ कुनै एक शब्द वा वर्णविन्यासको त्रुटिले भिन्न भिन्न अर्थ लाग्न सक्छ त्यसैले नेपाली भाषा शिक्षण र मूल्याङ्कन गर्दा हरेक व्याकरणिक नियम र भाषिक शुद्धतामा ध्यान पुऱ्याउनु पर्दछ ।

यस शोधपत्रको अध्ययन विश्लेषणको क्रममा प्रश्नपत्रमा वर्णविन्यास, ह्रस्व दीर्घ सम्बन्धी धेरै त्रुटिहरु देखियो । जस्तै:-

त्रुटि	हुनुपर्ने
रअव्यय	र अव्यय
हनुपर्छ	हुनुपर्छ
बिचमा	बिचमा
प्रतिक	प्रतीक
प्राथना	प्रार्थना

यसरी उल्लिखित ह्रस्व, दीर्घ सम्बन्धी त्रुटि, व/ब सम्बन्धी त्रुटि आदि देखिएको छ । जसले उच्चारण गर्दा पनि भिन्न अर्थ लाग्ने हुन्छ । नेपाली भाषा शिक्षणको मुख्य आधार नै व्याकरण र ह्रस्व, दीर्घ, उच्चारण सम्बन्धी नियमहरु हो यदि यस्तो पक्षमै त्रुटि देखिए त्यो प्रश्नपत्रनै गल्ती हुन जान्छ । यसको प्रमुख कारण शिक्षकको लापर्वाही, तालिमप्राप्त शिक्षकको अभाव, विषय विज्ञ नभइ अन्य विषय शिक्षकले प्रश्न निर्माण गर्नु जस्ता कारणले यस्ता त्रुटि हुने गर्दछ । यसरी यस भाषा प्रश्नपत्रमा माथि उल्लेखित त्रुटिहरु देखियो त्यसैले प्रश्नपत्र भाषिक शुद्धतामा पनि कमजोर रहेको पाइयो ।

५.१.३ आन्तरिक आधार

प्रश्नपत्रको आन्तरिक वैधताले नै प्रश्नपत्रको वास्तविक स्वरूपलाई निर्धारण गर्दछ । प्रश्नपत्रको आन्तरिक पक्षमा पाठ्यक्रम अनुरूपता, भाषिक सीप, पाठ्यपुस्तकका आधारमा विश्लेषण रहेको पाइन्छ । यी पक्षहरु विश्लेषण गर्दा निम्न निष्कर्ष पाइयो :-

पाठ्यक्रम अनुरूपता

पाठ्यक्रमको आधारमा हेर्दा पाठ्यक्रममा आधारित पाठ्यवस्तुको उद्देश्यको आधारमा नै प्रश्नहरू राखिएको छ । पाठ्यक्रममा आधारित भई विद्यार्थीको बौद्धिक क्षमता, तह, ज्ञान, बोध सिप आदि सम्पूर्ण पक्षलाई समेटिएर मूल्याङ्कन गर्नको लागि सोही अनुसार नै प्रश्नहरू निर्माण गरिएको छ । त्यसैले प्रश्नहरू पाठ्यक्रम अनुरूप नै रहेको छ ।

भाषिक सीप

सुनाइ र बोलाइ

भाषाको प्रमुख चार सिप मध्ये सुनाइ र बोलाइ पहिलो र दोस्रो अति नै महत्वपूर्ण सिप हो । यो उच्चारण व्यवहार र प्रयोग पक्षसँग सम्बन्धित हुन्छ । उच्चारणको मूल्याङ्कनको लागि प्रयोगात्मक परीक्षण अनिवार्य मानिन्छ । यस शोधकार्यको प्रश्नपत्रमा यी सिपहरूसँग सम्बन्धित कुनै प्रश्नहरू छैनन् । यस सिप परीक्षणको लागि छुट्टै विशिष्टीकरण तालिका र प्रश्न सङ्ख्या निर्धारण गरेपनि प्रयोगात्मक रूपमा कार्यान्वयन नभएको पाइन्छ । जसले गर्दा नेपाली भाषा शिक्षण मूल्याङ्कनको महत्वपूर्ण आधारको परीक्षण प्रक्रियामा नै कमजोरी देखियो ।

पढाइ र लेखाइ सिप

भाषाका चार सिप मध्ये पढाइ र लेखाइ तेस्रो र चौथो सिप हो । यो सैद्धान्तिक नियममा आधारित हुन्छ । यी सिपहरू पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक र व्याकरणिक नियममा आधारित भई औपचारिक ज्ञानमा बढी जोड दिन्छ । हाल वर्तमान अवस्थामा परीक्षण गर्ने कार्य यी पढाइ र लेखाइमा आधारित रहेका छन् । यो प्रश्नपत्र विश्लेषण गर्दा सम्पूर्ण प्रश्नहरू पाठ्यक्रम पाठ्यपुस्तकमा नै आधारित रहेको देखिन्छ । विद्यार्थीको पढाइ, क्षमता, बौद्धिकता आदिको परीक्षण मूल्याङ्कन लेखाइ सिपबाटै हुने भएकोले यस प्रश्नपत्रबाट पढाइ र लेखाइ दुवै सिपको विकास हुने देखिन्छ । त्यसैले प्रश्नपत्रको पढाइ र लेखाइ दुवै सिपको लागि राम्रो नै रहेको पाइयो ।

५.१.४ विशिष्टीकरण तालिकाको आधारमा

प्रश्नपत्र निर्माणको प्रमुख आधार वा मार्ग निर्देशन विशिष्टीकरण तालिका हो । यस शोधपत्रमा अध्ययन विश्लेषण गरिएको प्रश्नपत्र विशिष्टीकरण तालिकामा हुने सम्पूर्ण गुणहरूमा आधारित रहेको छ ।

पाठ्यपुस्तकका आधारमा ज्ञान, बोध क्षेत्रका प्रश्नहरू प्रश्नसङ्ख्या, अङ्कभार, समय निर्धारण आदि सम्पूर्ण कुरा प्रश्न निर्माण प्रक्रिया सैद्धान्तिक रूपमा हेर्दाउपयुक्त नै रहेको देखिन्छ । साथै प्रश्न अनुसारको प्रत्येक प्रश्नको छुट्टाछुट्टै अङ्क आदि सम्पूर्ण कुरा मिलेको देखिन्छ । साथै व्यावहारिक सीप मूल्याङ्कनको लागि छुट्टै विशिष्टीकरण तालिका निर्माण गरिनुका साथै भाषाको सुनाइ र बोलाइ दुवै सिप परीक्षणको लागि प्रश्न सङ्ख्याहरू पनि निर्धारण गरिएको देखिन्छ । तर मूल्याङ्कन प्रक्रियाको कार्यान्वयन भने गरिएको देखिदैन ।

अतः शोधमा आधारित प्रश्नहरू, अङ्क, समय आदि सम्पूर्ण पक्ष विशिष्टीकरण तालिकामा नै आधारित भएकोले सन्तुलन राम्रै देखिन्छ ।

यसरी माथि उल्लेखित विश्लेषण गरिएको अङ्कभार, आन्तरिक र बाह्य आधार र विशिष्टीकरणको आधारमा निकालिएको निष्कर्ष निम्न बुँदामा स्पष्ट पार्न सकिन्छ :-

१. पाठ्यपुस्तकको सम्पूर्ण विधालाई प्रश्नपत्रमा समेटिन नसक्नु,
२. पृष्ठ निर्देशनमा क्रमश मात्र दिनु जसले गर्दा कुन पेजपछि कुन प्रश्न भन्ने विद्यार्थीहरू अलमलमा पर्नु,
३. एउटै प्रश्न दुई ओटा पेजमा हुनु,
४. मध्यम स्तरीय कागजको प्रयोग गरिएको जसले गर्दा पल्टाउँदै गर्दा च्यातिने सम्भावना हुनु, अक्षर कालो मसीको प्रयोग गरिएकोले उत्कृष्ट नै रहनु,
५. शीर्षभागमा जिल्ला, साल, कक्षा, समय, विषय पूर्णाङ्क, उत्तीर्णाङ्क राम्रै उल्लेख भएको तर मिति उल्लेख नगरिएकोले प्रश्नपत्रको शीर्ष भाग पूरा नदेखिनु,
६. अङ्क विभाजनमा पूर्णाङ्क अनुसार सम्पूर्ण प्रश्नको अङ्कभार वितरण सन्तुलन नै रहेको पाइनु,
७. भाषिक सिपको प्रश्नपत्र हुँदा पनि वर्णविन्यासमा कमजोरी देखिनु,
८. विशिष्टीकरण तालिकालाई नै मुख्य आधार बनाई प्रश्न निर्माण गर्नु तर प्रश्नपत्रमा रहेको अङ्कभार र विशिष्टीकरण तालिकामा रहेको अङ्कभार बिच तालमेल नमिल्नु,
९. भाषाको पढाइ र लेखाइ सिपलाई मात्र मध्यनजर गरी प्रश्न निर्माण गर्नु, सुनाइ र

बोलाइ सिपलाई बेवास्ता गर्नु,
१०. नेपाली भाषाको प्रयोगात्मक परीक्षाको लागि विशिष्टीकरण तालिकाको निर्माण भएपनि
प्रयोगात्मक रूपमा यसको कार्यान्वयन गर्न नसकिनु,

यसरी कक्षा ७ को वार्षिक परीक्षामा प्रयोग भएको प्रश्नपत्रको विश्लेषण गरी
निष्कर्ष निकाल्दा माथिउल्लेखित कमीकमजोरी रहेको देखिन्छ । यस निष्कर्षले पछि आउने
समयमा प्रश्नपत्र निर्माण प्रक्रियामा सुधार गरी आधुनिक र उत्कृष्ट, गुणस्तरीय, स्तरीय,
प्रभावकारी, आकर्षित र विश्वासनीय, वैधतायुक्त प्रश्नपत्र निर्माण गर्न सहयोग पुऱ्याउँछ ।

५.२ सुभाब

कुनै विषयवस्तुको बारेमा अध्ययन विश्लेषण गरिसके पश्चात प्राप्त भएको
नतिजाको आधारमा दिइने जानकारी न सुभाब हो । सुभाबले ती अध्ययनको कमीकमजोरी
पत्ता लगाउनुको साथै थप पृष्ठपोषण प्रदान गर्न सहयोग गर्दछ । समयको परिवर्तनका साथै
व्यक्तिको आवश्यकताको आधारमा ज्ञान, सीपहरु पनि प्रदान गर्नुपर्दछ त्यसैलेपरम्परालाई
अध्ययन गरी वर्तमान बारे जानकारी प्राप्त गरेर भविष्यमा हुन सक्ने सम्भावनालाई समेत
मध्यनजर गरी परिवर्तित ज्ञानलाई व्यक्तिहरु सामु उपलब्ध गराइ समय र आवश्यकताको
आधारमा समयको माग अनुसार शिक्षण तथा मूल्याङ्कन गर्न अध्ययन विश्लेषणबाट
आएको सुभाबले महत्वपूर्ण सहयोग गर्दछ । यसले पाठ्यक्रम निर्माणदेखि लिएर
पाठ्यपुस्तक, विशिष्टीकरण तालिका, प्रश्न निर्माण प्रक्रिया, मूल्याङ्कन आदि सम्पूर्ण क्षेत्रमा
सहयोग गर्दछ ।

हालको नेपालमा परम्परागत प्रक्रियाद्वारा नै प्रश्नपत्र निर्माण गरिएको पाइन्छ ।
जस्तै: पहिलो वर्षको प्रश्नहरुको नमूनाकैआधारमा दोस्रो वर्षमा पनि त्यस्तै उत्तर आउने
खालको सोही पाठबाट त्यस अनुसार प्रश्न निर्माण गर्दछ । रचनात्मक तथा सृजनात्मक
ज्ञानको परीक्षण गर्नुभन्दा पनि पाठ्यपुस्तकको आधारमा मात्र प्रश्न निर्माण गर्दछ जसले
गर्दा घोकेर लेख्ने प्रक्रिया बढी रहेको देखिन्छ । यस्तो अवस्थामा विद्यार्थीको वैयक्तिक क्षमता
मूल्याङ्कन गर्न सकिदैन ।

यसरी यस शोधपत्रले अध्ययन गरिएको प्रश्नपत्र अध्ययन विश्लेषण गर्दा
कमीकमजोरी पनि देखा परेको छ । ती कमीकमजोरीलाई सुधार गरी वर्तमान र भविष्यलाई
मध्यनजर गरी निम्नानुसार सुभाब दिन सकिन्छ :-

१. प्रश्नपत्रको शीर्षक उपशीर्षकहरु बोल्ड अक्षरमा हुनुपर्ने ।
२. प्रश्नपत्रमा मिति तोक्दा विद्यार्थीहरुलाई उत्तर पुस्तिकामा पनि मिति लेख्ने बानीको विकास हुने भएकाले मिति अनिवार्य रूपले तोक्नुपर्ने ।
३. प्रश्नपत्रको पृष्ठमा क्रमशः लेखेर १, २, ३ अथवा क, ख, ग, घ भनि सङ्केतको रूपमा अक्षर राखिनुपर्ने जसले गर्दा विद्यार्थीहरुलाई अलमलमा पर्ने समस्या नहुनु ।
४. यस प्रश्नपत्रको कागजकोस्तर मध्यम खालको रहेको छ, त्यसैले प्रश्नपत्रको कागज बाक्लो, रङ्गीन, स्तरीय, गुणस्तरीय हुनुपर्ने ।
५. नेपाली भाषाको प्रश्नपत्र हुने भएकाले भाषिक शुद्धता अनिवार्य हुनुपर्दछ तर यस प्रश्नपत्रमावर्णविन्यासमा त्रुटि देखिएको पाइन्छ । आगामि दिनमा सुधार गर्नुपर्ने।
६. प्रश्नपत्र भाषाविद्, तालिम प्राप्त, दक्ष, अनुभवी हुनुपर्ने, जसले भाषाको स्तरीयतालाई ध्यान दिएर विद्यार्थीको चौतर्फी विकासको मूल्याङ्कन गर्न सकिने किसिमको प्रश्नहरु निर्माण गर्नुपर्ने ।
७. विद्यार्थीहरुको आन्तरिक क्षमताको परीक्षण गर्नको लागि पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तकमा मात्र केन्द्रित नभइ प्रश्न निर्माण गर्दा बाह्य सृजनात्मक ज्ञानको परीक्षणको लागि पनि प्रश्नहरु निर्माण गर्नुपर्ने, जस्तै: साहित्यिक विधाबाटै निबन्ध मात्र नभइ इच्छाईएका कविता, कथा, गजल आदि ।
८. समयको परिवर्तनसँगै प्रश्न निर्माण प्रक्रिया र परम्परागत प्रश्नहरु नभइ वर्तमान सुहाउँदो, आधुनिक युगका आधारमा प्रश्न निर्माण गर्ने ।
९. विशिष्टीकरण तालिकाको उचित प्रयोग गरी प्रश्न निर्माण गर्ने, सुनाइ र बोलाइकोलागि छुट्टै विशिष्टीकरण तालिका भएपनि पढाइ र लेखाइलाई मात्र भाषाको मूल्याङ्कनको प्रमुख आधार मानिएकोले सुनाइ र बोलाइको सिप विकास लागि पनि प्रश्नहरु निर्माण गर्ने ।
१०. सुनाइरबालाइ सिप विकासको लागि प्रयोगात्मक प्रश्न निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्ने ।
११. प्रश्नपत्रमा वस्तुगत प्रश्नमध्ये बहुवैकल्पिक प्रश्न राख्दा ज्ञानको गहिराइ मूल्याङ्कन हुने भएकाले बहुवैकल्पिक प्रश्न राख्नु जरुरी देखिनु ।
१२. प्रश्नपत्रको प्रत्येक प्रश्नमा अङ्क विभाजन गरिएको छ । त्यसरी नै प्रत्येक प्रश्नमा समय विभाजन गरिदिए उपयुक्त समयमा नै सम्पूर्ण प्रश्नहरु सजिलै लेखेर सकिन्थ्यो । त्यसैले आगामी प्रश्नपत्रमा समय निर्धारण प्रश्नपत्र हुन जरुरी देखिनु।

१३. पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तकको सबै विधाबाट प्रश्नहरू समेटिनेगरी प्रश्नपत्रनिर्माण गर्ने ।
१४. प्रश्नपत्र स्तरीय, गुणस्तरीय, विश्वासनीय, वैधता र परीक्षणयुक्त हुनुपर्ने ।

५.३ उपयोगिता

यो अध्ययनका उपयोगिताहरू नीतिगत तह र कार्यान्वयन तहमा हुने छन् ।

५.३.१ नीतिगत तह

यो अध्ययनका नीतिगत तहका उपयोगितालाई निम्नलिखित बुँदामा प्रस्तुत गरिएको छ :-

१. भाषिक सिपहरूको निर्धारण गर्न,
२. भाषा, पाठ्यक्रमका लागि उचित विषयवस्तु छनोट गर्न,
३. प्रश्नपत्रको अङ्कभार र समय निर्धारण सन्तुलन कायम राख्न,
४. भाषिक सिप मूल्याङ्कनका लागि भाषाका चार ओटै सिपको सन्तुलन कायम गरी प्रश्नपत्र निर्माण गर्न,

५.३.२ कार्यान्वयन तह

१. एकीकृत भाषिक सीप, शिक्षण गर्ने मूल्याङ्कनात्मक सुझबुझ प्रदान गर्न,
२. प्रश्नपत्र निर्माणका माध्यमबाट विद्यार्थीहरूको सुनाइ र बोलाइ सीप क्षमताको उचित परीक्षण हुनु,
३. प्रश्नपत्रमा मिति तोक्नु जसले गर्दा विद्यार्थीहरूमा उत्तरपुस्तिकामा मिति लेख्ने बानीको विकास हुनु,
४. प्रश्नपत्रको पृष्ठमा क्रमशः लेखेर १, २, ३ अथवा क, ख, ग, घ भनि संकेतको रूपमा अक्षर राख्नु,
५. प्रश्नपत्रको अन्तिम रूप तयारी हुनुभन्दा पहिले पूर्व परीक्षणका लागि थप प्रतिनिधि प्रश्नपत्रद्वारा लक्षित समूहले परीक्षण गरी प्रश्नको स्तरीयता कायम गर्न उपयोगी हुनु,
६. प्रश्न निर्माणका सैद्धान्तिक र प्रयोगात्मक आधारका लागि उपयोगी हुनु,

५.३.३ आगामी अनुसन्धानको लागि शीर्षक

१. भाषा सिप परीक्षण : एक अध्ययन,
२. प्रश्नहरूको तथ्याङ्कशास्त्रीय आधारमा अध्ययन,
३. कक्षा ७ को वार्षिक परीक्षामा उपयाग गरिएको प्रश्नपत्रहरूको तुलनात्मक अध्ययन,
४. नि.मा.वि. तहमा उपयोग गरिएका प्रश्नहरूमा व्यावहारिक सिप परीक्षणको अध्ययन,
५. भाषिक सिप मूल्याङ्कनमा भाषिक सिप समग्रताको नि.मा.वि. तहको नेपाली विषयको विशिष्टीकरण तालिकाको अध्ययन,

सन्दर्भ सूची

- गुप्ता, सुमित्रा (२०७४), कक्षा ८ (आठ) को जिल्ला स्तरीय परीक्षामा नेपाली विषयको २०७२ सालमा उपयोग गरिएको प्रश्नपत्रको अध्ययन, मोरङ, सुकुना बहुमुखी क्याम्पस नेपाली भाषा शिक्षा विभाग ।
- चुडाल, नेत्रप्रसाद (२०७२), कक्षा ८ को जिल्ला स्तरीय परीक्षा २०६९ मा उपयोग गरिएका प्रश्नपत्रका विश्लेषण: मोरङ सुकुना बहुमुखी क्याम्पस, नेपाली शिक्षा विभाग ।
- जबरा, स्वयम् प्रकाश (२०७०), शिक्षामा मापन तथा मूल्याङ्कन, भोटाहिटी, काठमाडौं, विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
- ढकाल, नरेन्द्र विक्रम (२०५७), २०५६ सालमा उपयोग गरिएका कक्षा १० को नेपाली भाषाको योग्यता जाँच परीक्षाको प्रश्नपत्रहरूको विश्लेषण, कीर्तिपुर : शिक्षाशास्त्र सङ्काय केन्द्रीय नेपाली भाषा शिक्षा विभाग ।
- पौडेल, माधवप्रसाद (२०५१), जिल्ला स्तरीय परीक्षा २०५१ मा उपयोग गरिएका कक्षा ८ को नेपाली भाषा विषयका प्रश्नपत्रहरूको विश्लेषण, कीर्तिपुर : त्रि.वि. शिक्षाशास्त्र सङ्काय ।
- प्रसाईं, युवराज (२०७३), प्रवेशिका परीक्षा २०७० सालका नेपाली विषयका प्रश्नपत्रहरूको अध्ययन (स्नातकोत्तर शोधपत्र), जनता बहुमुखी क्याम्पस नेपाली भाषा शिक्षा विभाग ।
- राई, हुकुमसिंह (२०६७), अनिवार्य नेपाली र ऐच्छिक नेपाली कक्षा ११ का २०६६ सालमा सोधिएका प्रश्नहरूको अध्ययन (स्नातकोत्तर शोधपत्र), इटहरी : जनता बहुमुखी क्याम्पस नेपाली भाषा शिक्षा विभाग ।
- रेग्मी, अम्बिकाप्रसाद (२०५४), कक्षा ५ को नेपाली भाषा विषयक प्रश्नहरू (२०५३) को विश्लेषणमहेन्द्र रत्न क्याम्पस, त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षा शास्त्र सङ्काय
- शर्मा, केदार प्रसाद (२०७३), नेपाली भाषा र साहित्य शिक्षण, भोटाहिटी, काठमाडौं, विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
- शाह, सुगन्धीकुमारी (२०६९), कक्षा ११ को अनिवार्य तथा ऐच्छिक नेपाली विषयको २०६८ सालमा उपयोग गरिएको प्रश्नपत्रको अध्ययन, इटहरी जनता बहुमुखी क्याम्पस नेपाली भाषा शिक्षा विभाग

परिशिष्टाङ्क-१

प्रस्तुत शोधपत्रको अध्ययन प्रश्नपत्रमा आधारित हुने भएकाले विशिष्टीकरण तालिकाको अध्ययन विश्लेषण गर्नु अति आवश्यक देखिन्छ । यस शोधमा कक्षा ७ को वार्षिक परीक्षामा प्रयोग गरिएको प्रश्नपत्रलाई आधार मानिएको हुनाले कक्षा ७ को विशिष्टीकरण तालिकालाई निम्नानुसार देखाउन सकिन्छ :-

विशिष्टीकरण तालिका

विषय-नेपाली

पूर्णाङ्क-७५

उत्तीर्णाङ्क-३०

क्र.सं.	क्षेत्र (पढाइ र लेखाई)	विधा/परीक्षार्थीको पक्ष	ज्ञान	बोध	व्यावहारिक सिप	उच्च दक्षता	प्रश्न संरचना, अंकभार र समय				स्पष्टीकरण
							जम्मा प्रश्न	उत्तर दिनुपर्ने संख्या	अंकभार	समय मिनेटमा	
१	शब्दभण्डार	अर्थलेखन	१				१	१	३	५	पाठमा प्रयोग भएका कुनै ६ ओटा (तत्सम, तद्भव र आगन्तुक समेत पर्ने गरी) शब्दको अर्थ दिइ जोडा मिलाउन लगाइने ।
		शब्द पहिचान	१				१	१	३	५	पाठमा प्रयुक्ति अनेकार्थीबाट २,

क्र.सं.	क्षेत्र (पढाइ र लेखाई)	विधा/परीक्षार्थीको पक्ष	ज्ञान	बोध	व्यावहारिक सिप	उच्च दक्षता	प्रश्न संरचना, अंकभार र समय				स्पष्टिकरण
							जम्मा प्रश्न	उत्तर दिनुपर्ने संख्या	अंकभार	समय मिनेटमा	
											पर्यायवाचीबाट २, विपरीतार्थीबाट १ र समावेशक समावेश्यबाट १ गरी जम्मा ६ ओटा शब्द निर्देश वा सङ्केत बमोजिम लेख्न लगाउने ।
		वाक्यमा प्रयोग			१		१	१	४	७	पाठमा प्रयुक्त विभिन्न प्रकृतिका शब्द (अनुकरणात्मक शब्द-१ पारिभाषिक, प्राविधिक शब्द-१ उखान टुक्का-१ समेत पर्ने गरी ४ ओटा शब्द दिइ वाक्यमा प्रयोग गर्न लगाउने ।
२	हिज्जे (वर्ण विन्यास) र लेख्य चिन्ह	शुद्धिकरण			१		१	१	२	४	एउटा शब्दमा एउटा मात्र अशुद्धि पर्ने गरी वर्ण विन्यास ३ ओटा र लेख्य चिन्ह १ ओटा पर्ने गरी ४ ओटा अशुद्धि भएको

क्र.सं.	क्षेत्र (पढाइ र लेखाई)	विधा/परीक्षार्थीको पक्ष	ज्ञान	बोध	व्यावहारिक सिप	उच्च दक्षता	प्रश्न संरचना, अंकभार र समय				स्पष्टिकरण
							जम्मा प्रश्न	उत्तर दिनुपर्ने संख्या	अंकभार	समय मिनेटमा	
											गद्यांश दिइ शुद्ध गर्न लगाउने ।
					१		१	१	२	४	ह्रस्व दीर्घ य-ए, ब-व, श-ष-स पञ्चम वर्ण शिरबिन्दुबाट ४ ओटा बहुवैकल्पिक प्रश्न सोध्ने
३	व्याकरण	शब्दवर्ग			१		१	१	३	४	६ ओटा विभिन्न शब्दवर्गका शब्द रेखाङ्कन गरी छुट्याउन लगाउने ।
		कारक र विभक्ति			१		१	१	१	२	दिइएको अनुच्छेद वा वाक्यबाट रेखाङ्कित पदहरूको २ ओटा कारक छुट्याउने वा दुई ओटा विभक्ति छुट्याउन लगाउने ।
		काल पक्ष र भाव			१		१	१	३	५	काल पक्ष र भावबाट ६ ओटा धातु सङ्केत गरी ६ ओटा वाक्यका खाली ठाउँ भर्न लगाउने ।

क्र.सं.	क्षेत्र (पढाइ र लेखाई)	विधा/परीक्षार्थीको पक्ष	ज्ञान	बोध	व्यावहारिक सिप	उच्च दक्षता	प्रश्न संरचना, अंकभार र समय				स्पष्टिकरण
							जम्मा प्रश्न	उत्तर दिनुपर्ने संख्या	अंकभार	समय मिनेटमा	
		वाक्य परिवर्तन			१		१	१	४	७	लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदर गरी २, वाच्य १ करण अकरण १ वाक्य कोटिका प्रश्न सोधी वाक्य परिवर्तन गर्न लगाउने ।
		वाक्य रचना			१		१	१	४	७	क्रियाका खास काल, पक्ष वा भावको कोटी तोकेर न्यूनतम ४ वाक्यमा कुनै विषयको वर्णन गर्न लगाउने
४	बोध (दृष्टांश)	बोध प्रश्नोत्तर		१			१	१	५	९	विभिन्न लेख रचनाहरूबाट १५० शब्द सम्मको दृष्टांश गद्यांश दिइ त्यस सम्बन्धी एक वा दुई वाक्यमा उत्तर आउने खालका कुनै ५ प्रश्न सोध्ने
५	बुँदा टिपोट सारांश	बुँदा टिपोट र सारांश लेखन				१	१	१	५	९	गद्य. विधाका पाठबाट १०० शब्दसम्मको गद्यांश दिई ४ ओटा बुँदा टिपी सारांश

क्र.सं.	क्षेत्र (पढाइ र लेखाई)	विधा/परीक्षार्थीको पक्ष	ज्ञान	बोध	व्यावहारिक सिप	उच्च दक्षता	प्रश्न संरचना, अंकभार र समय				स्पष्टिकरण
							जम्मा प्रश्न	उत्तर दिनुपर्ने संख्या	अंकभार	समय मिनेटमा	
											लेख्न लगाउने ।
६	निर्देशित रचना	कथा/जीवनी/संवाद/चिठ्ठी				२	२	१	४	७	बुँदा दिई कथा/जीवनीबाट एक प्रश्न वा वादविवाद/संवाद/चिठ्ठीबाट मध्ये कुनै एक प्रश्न गरी दुई प्रश्न सोध्ने र कुनै एकको उत्तर दिन लगाउने ।
७	भाव विस्तार (व्याख्या)	कथा, कविता, निबन्ध, प्रबन्ध, जीवनी				२	२	१	४	७	निर्धारित विधाका २ विशिष्ट पङ्क्ति दिई कुनै एकको व्याख्या, भाव विस्तार गर्न वा तात्पर्य खुलाउन लगाउने (यसमा कविताको प्रतिनिधित्व अनिवार्य हुनुपर्ने छ ।)
८	पाठगत प्रश्नोत्तर	कथा/कविता, निबन्ध/प्रबन्ध	१	१		१	३	२	८	१५	निर्धारित विधाहरु कथा, कविता, निबन्ध, प्रबन्ध, जीवनीबाट मूल भाव, घटना,

क्र.सं.	क्षेत्र (पढाइ र लेखाई)	विधा/परीक्षार्थीको पक्ष	ज्ञान	बोध	व्यावहारिक सिप	उच्च दक्षता	प्रश्न संरचना, अंकभार र समय				स्पष्टिकरण
							जम्मा प्रश्न	उत्तर दिनुपर्ने संख्या	अंकभार	समय मिनेटमा	
	संक्षिप्त उत्तरात्मक										सन्देश चरित्र आदिका सम्बन्धमा ३ ओटा संक्षिप्त उत्तरात्मक प्रश्न सोधी २ ओटाको उत्तर दिन लगाउने।
		तार्किक शिल्प समस्या/समाधान				१	१	१	४	७	निर्धारित विधाको कुनै प्रसङ्ग दिइ विचार तथा तर्कले पुष्टि गर्ने वा समस्या समाधान गर्ने खालका प्रश्न सोध्ने ।
९	विवेचना	कथा, निबन्ध, प्रबन्ध, जीवनी				१	१	१	८	१५	कथा, निबन्ध, प्रबन्ध र जीवनी मध्ये कुनै २ विधाबाट विश्लेषणात्मक र सिर्जनात्मक क्षमताको परीक्षण गर्ने खालका २ प्रश्न सोधी १ प्रश्नको उत्तर दिन लगाउने
		कथा, निबन्ध, प्रबन्ध, जीवनी				२	२	१	८	१५	कथा निबन्ध, प्रबन्ध र जीवनीमध्ये कुनै २ विधाबाट विश्लेषणात्मक र सिर्जनात्मक

क्र.सं.	क्षेत्र (पढाइ र लेखाई)	विधा/परीक्षार्थीको पक्ष	ज्ञान	बोध	व्यावहारिक सिप	उच्च दक्षता	प्रश्न संरचना, अंकभार र समय				स्पष्टिकरण
							जम्मा प्रश्न	उत्तर दिनुपर्ने संख्या	अंकभार	समय मिनेटमा	
											क्षमताको परीक्षण गर्ने खालको २ प्रश्नको सोधी १ प्रश्नको उत्तर दिन लगाउने ।
१०	स्वतन्त्र रचना	निबन्ध				१	१	१	८	१५	आत्मपरक एकता र वस्तुपरक २ ओटा पर्ने गरी कुनै ३ शीर्षक दिने र ती मध्ये कुनै १ शीर्षकमा १५० शब्दमा नघटाइ निबन्ध लेख्न लगाउने ।
			३	२	८	१०	२३	१९	७५	२ घण्टा १५ मिनेट	

परिशिष्टाङ्क-२

संयुक्त परीक्षा समिति, उदयपुर

वार्षिक परीक्षा - २०७५

कक्षा : ७

विषय : नेपाली

पूर्णाङ्क : ७५

समय : २ घ. १५ मि.

उत्तीर्णाङ्क : ३०

१. समूह 'क' मा दिइएका शब्दहरूको अर्थ समूह 'ख' बाट पहिचान गरी लेख्नुहोस् ।

'क'	'ख'
अवेर	आवाज
स्वर	विनाश
ध्वस	आकाश
नभ	ढिलो
थल	अनुहार
मुहार	लोटा
	जमिन

२. कोष्ठमा दिइएको मध्ये उपयुक्त शब्द छानी खाली ठाउँमा भर्नुहोस् । $६ \times ०.५ = ३$

- (क) 'उदार' शब्दको पर्यायवाची शब्द हो । (उपकार, फराकिलो, उदार)
 (ख) अनेकार्थी शब्द हो । (लमी, जाली, साली)
 (ग) तरकारीको समावेश्य शब्द हो । (भोली, पर्सी, फर्सी)
 (घ) 'जात्रा' शब्दको अर्थ हो । (उत्सव, छात्रा, दुर्दशा)
 (ङ) 'सबल' शब्दको विपरीतार्थी शब्द हो । (मुदेवल, दुर्बल, बाहुवल)
 (च) अनेकार्थी शब्द होइन । (मास, रहर, सिमी)

३. अर्थ स्पष्ट हुने गरी वाक्यमा प्रयोग गर्नुहोस् ।

$१ \times ४ = ४$

सविधान, टाप कस्तु, काम गर्ने कालु मकै खाने भालु, फटाफट

४ क. तल दिइएको वाक्यलाई शुद्धसंग लेख्नुहोस् ।

२

गुरुले भन्नु भयो इश्वरप्रति आस्था राख्ने मानिसले कपैलाई दुःख दिँदैन ।

ख. शुद्ध शब्द छानेर लेख्नुहोस् ।

२

(अ) मिति	मीती	मीति	मिती
(आ) साशन	साषन	शासन	शाषन
(इ) सम्रचना	सम्रचना	सङ्रचना	संरचना
(ई) वातावरन	जातावरण	बातावरन	वातावरण

क्रमशः

५. रेखाङ्कित शब्दहरूको शब्दवर्ग (नाम,सर्वनाम,विशेषण,क्रिया रअव्यय) छुट्याउनुहोस् ।

०.५.५६= ३

नयाँ नेपाल बनाउने हो भने हामी सबै नेपालीहरू नै सङ्गठित हनुपर्छ ।

६. रेखाङ्कित शब्दहरूको कारक छुट्याएर लेख्नुहोस् ।

१

सरीताले इन्टरनेटबाट सरोजलाई इमेल पठाइन् ।

७. कोष्ठमा दिइएका धातु र सङ्केतका सहायताले खाली ठाउँ भर्नुहोस् ।

३

क. सीता भलिबल । (खेल् : सामान्य वर्तमान काल)

ख. कान्छी छोरी अहिले । (पढ् : अपूर्ण वर्तमान)

ग. रीताले घाँस । (काट् : पूर्ण भूत)

घ. प्रतिमा सभामुख । (हु : सामान्य भविष्यत्)

ङ. भाइले चकचक । (गर : अज्ञात भूत)

च. हामी आठ कक्षा । (पुग : सम्भावनार्थक)

८. कोष्ठमा दिइएका सङ्केतका आधारमा वाक्य परिवर्तन गर्नुहोस् ।

४

(क) बहिनी ठूली भइछ । (पुलिङ्ग)

(ख) आमा घरमा हुनुहुन्छ । (अकरण)

(ग) तिनीहरू घुम्न गए । (प्रथम पुरुष)

(घ) साथीहरू खेलन जान्छन् । (एक वचन)

९. सामान्य भविष्यत् कालको प्रयोग गरी चार वाक्यमा आफ्नो भविष्यको लक्ष्यका बारेमा लेख्नुहोस् ।

४

१०. तल दिइएको गद्यांश पढी सोधिएका प्रश्नहरूको छोटो उत्तर दिनुहोस् :

५

लामा बुद्ध धर्मको देवालय गुम्बा हो । गुम्बामा विभिन्न बुद्धको आरधाना हुन्छ । गुम्बाको प्रवेशद्वारको माथि विचमा धर्मचक्र सजाइएको हुन्छ । धर्मचक्रको दायाँ बायाँ एक आपसमा हेर्दै गरेका एक जोडी मृगका मूर्ति हुन्छन् । गुम्बाको मूलद्वारको दायाँ बायाँ भवचक्र र चारै दिशामा रहने देवताका रङ्गीन चित्रहरू हुन्छन् । ढोकाको माथि तिर कमलको चित्रमाथि भगवान् बुद्धको उपदेश र ज्ञानका प्रतिक पुस्तकका आकृतिहरू कुँदिएका हुन्छन् । मूलद्वारको चौकोसमा कलात्मक बुट्टाहरू हुन्छन् । गुम्बाभित्र भगवान् बुद्धको एउटा विशाल सुनौलो मूर्ति हुन्छ । सो मूर्तिको दायाँ बायाँ विभिन्न बुद्धका स-साना मूर्तिहरू राखिएका हुन्छन् । गुम्बाभित्रको भित्ता भरि बुद्धका चित्रहरू कोरिएका हुन्छन् । भक्तजनहरू गुम्बामा बुद्धको पुजा, दर्शन, प्रार्थना तथा ध्यान गर्दछन् । पहाड तथा हिमाली क्षेत्रमा गुम्बा देख्न सकिन्छ । विभिन्न रङका ध्वजा पताकाले गुम्बालाई सजाइएको हुन्छ ।

क्रमशः

प्रती

तल तलका छानाका छेउमा राखिएका ठूला ठूला मानेले गुम्बाको सौन्दर्य बढाएका हुन्छन् । काठमाण्डौको बौद्धमा रहेको सेचेन गुम्बा यस वास्तुकलाको सुन्दर नमुना हो ।

प्रश्नहरू :

- क. बुद्ध धर्मको देवालयको नाम के हो ?
 ख. धर्मचक्रको दायाँ बायाँमा के मूर्ति हुन्छ ?
 ग. भक्तजनहरू गुम्बामा के गर्दछन् ?
 घ. गुम्बालाई के ले सजाइएको हुन्छ ?
 ङ. 'उपदेश' र 'वास्तुकला' को अर्थ लेख्नुहोस् ।
११. प्रश्न नं. १० को अनुच्छेदबाट मुख्य - मुख्य चार ओटा बुँदा टिपी एक तृतीयांश हुने गरी सारांश लेख्नुहोस् ।

५

१२. दिइएका बुँदाका आधारमा छोटो जिवनी लेखी शीर्षक समेत दिनुहोस् ।

४

क. दिइएका बुँदाहरूका आधारमा छोटो कथा तयार पारी उपयुक्त शीर्षक दिनुहोस् :

नाम	: सिद्धिचरण श्रेष्ठ
जन्म	: वि.स. १९६६ जेठ ९ गते ओखलढुङ्गा
मातापिता	: नीर कुमारी श्रेष्ठ र विष्णुचरण श्रेष्ठ
शिक्षा	: आठ कक्षासम्म औपचारिक रूपमा संस्कृति, हिन्दी, अङ्ग्रेजी र साहित्यको गहन अध्ययन
स्वभाव	: स्वतन्त्र हिड्डुल गर्न चाहने, परोपकारी दृढ, स्पष्ट
संलग्नता	: गोरखापत्र, नेपाली आवाज, शारदा पत्रिकाको सम्पादक, नेपाल प्रज्ञा प्रतिष्ठानका सदस्य, विभिन्न संघसंस्थाका संस्थापक
साहित्यिक योगदान	: कोपिला, मेरो प्रतिबिम्ब, कृहिरो र घाम (कविता सङ्ग्रहहरू) उर्वशी, भिमसेन थापा, मङ्गलमान (खण्डकाव्यहरू) आदि ।

अथवा

ख. विद्यालयको विज्ञान प्रयोगशालामा आवश्यक सामग्रीको व्यवस्था गर्न अनुरोध गर्दै विद्यालयका प्रधानाध्यापकलाई एउटा निवेदन लेख्नुहोस् ।

१३. कुनै एकको भाव विस्तार गर्नुहोस् ।

४

क. चहलपहल नौलो सभ्यताले बढायो
 समय जति त खाने लाउने मै बितायो ।
 मन भगभ छ बोक्रो बाहिरी शव्य बोक्रो
 मलिन छ ऋषि वाणी धर्म संकार थोत्रो ॥

ख. सूर्य अक्षय र नविकरणीय ऊर्जाको अनन्त भण्डार हो ।

क्रमशः

१४. कुनै दुई प्रश्नको सङ्क्षिप्त उत्तर दिनुहोस्: २X४= ८

क. आबाल ब्रह्मचारी पढानन्दले गरेका कार्यहरू लेख्नुहोस् ?

ख. श्रीकृष्णले कसरी फुच्चो राक्षसलाई खेलौना मानिस जत्रो बनाए ?

ग. 'सुन उगेल्ने भाले' कथा पढेर के शिक्षा पाउनुभयो ?

१५. 'बोधिसत्व परोपकारी महात्मा हुने' पाठका आधारमा यस भनाइलाई प्रष्ट पार्नुहोस् ।

४

१६. कुनै एक प्रश्नको विवेचनात्मक उत्तर दिनुहोस् :

८

क. खप्तडमा पाइने जैविक विविधताका बारेमा वर्णन गर्नुहोस् ।

ख. पेनिसिलिनको आविष्कार कसरी भयो ?

१७. कुनै एक शीर्षकमा १५० शब्दसम्मको निबन्ध लेख्नुहोस् :

८

क. स्वच्छ वातावरण : स्वस्थ जीवन

ख. बालअधिकार

ग. वातावरण प्रदूषण

समाप्त